

Grinzen oer

*Integrale beleidsnota cultuur, taal en onderwijs
Provincie Fryslân*

Voorwoord

Wat doet de provincie Fryslân de komende jaren voor de Friese taal en de Friese cultuur? Of voor het onderwijs in Fryslân? De antwoorden op deze vragen liggen voor u. Veel, dat is wel duidelijk. Want Fryslân is een rijke provincie als het gaat om taal en cultuur. Dat willen we ontwikkelen. We willen nieuwe energie en inspiratie halen uit internationale samenwerking. Grenzen over. Energie krijgen door samen te werken met andere sectoren.

De Friese taal cultuur en landschap bepalen de identiteit van onze provincie en hoe wij met z'n allen, inwoners en toeristen, Fryslân beleven. Nu en in de toekomst.

Onze hoofdstad Leeuwarden is in de race voor de titel Culturele Hoofdstad 2018. Die kandidatuur ondersteunen wij met de volle 100 procent. Bijvoorbeeld met onze plannen voor de komende jaren. Want Leeuwarden als Culturele Hoofdstad gaat over de betekenis van een hoofdstad in onze eigen Friese, regionale context. Het gaat over opgaven waarvoor we met zijn allen staan. Zoals de vraag hoe we hier jong talent houden (de software), hoe we de voorzieningen in onze regio sterk houden (de hardware). Maar ook hoe we onze taal en cultuur vitaal houden (de mindware).

Het Fries geeft kracht. Dat geldt ook voor de andere talen die in onze provincie worden gesproken. Meer talen betekenen meer toekomst. 'The more languages you know, the more of a person you are', is een veelzeggend adagium voor onze provincie.

Fryslân heeft deze rijkdom. Een prachtbezit, dat we graag aan de buitenwereld willen laten zien.

Jannewietske de Vries
Gedeputeerde cultuur provincie Fryslân

Inleiding

Voor u ligt de eerste integrale nota cultuur, taal en onderwijs van de Provinsje Fryslân. Een integrale nota, omdat de beleidsterreinen sterke raakvlakken vertonen. Het past ook bij onze ambitie om minder tijd aan nota's en meer aan de uitvoering en afstemming hoeven te kunnen besteden. Bovendien kondigden we in het uitvoeringsakkoord 2011–2015 al aan dat we deze (blijvende) kerntaken in een integrale nota op hoofdlijnen aan Provinciale Staten zouden aanbieden.

Cultuur, taal en onderwijs hebben met elkaar gemeen dat ze een wezenlijk onderdeel vormen van de Friese identiteit. De provincie ziet het als haar taak die identiteit te versterken, te bewaken en beter zichtbaar te maken. Door de toenemende decentralisatie van taken en bevoegdheden zal de rol van de provincie wel veranderen; van vooral regisseur en subsidieverlener naar partner in maatschappelijke processen. Dat vraagt van zowel onze organisatie en bestuurders als van de maatschappelijke partners een wezenlijke cultuuromslag.

Achtergrond van de nota

Fryslân zat lang op het spoor dat haar cultureel erfgoed verloren zou gaan als er niet voldoende werd beschermd. In een in 2010 verschenen nummer van *De Vrije Fries* pleitte hoogleraar Friese taal- en letterkunde Goffe Jensma ervoor om de Friese taal en cultuur en het Friese landschap onder de stolp vandaan te halen. Anders zou Fryslân, volgens hem, een soort openluchtmuseum worden en zouden de taal, de gemeenschapzin, de eigen geschiedenis en het landschap zich niet ontwikkelen, maar geleidelijk aan verdwijnen. Hij pleitte er voor niet sentimenteel om te gaan met eventueel verlies, maar te bekijken hoe we met respect voor het Fries eigene met meer vertrouwen de toekomst open en vanuit eigen kracht tegemoet kunnen treden. Hij verwoordde het als volgt:

“Benoem het verleden, leef met het verlies en doe dat in zo breed mogelijke fora. Probeer debatten te faciliteren. Verleid kunst en literatuur om het engagement met dit probleem van authenticiteit en vernieuwing te benoemen. Ga niet uit van partiële schema's die Friesland in alle opzichten beperken. Provoceer de politiek en dwing haar om een samenhangend beleid te voeren. (...) De oplossing ligt in het benoemen van het probleem, in het maken van tekst, in het herformuleren van de waarde van Friesland, in de creativiteit van nu. Haal het verleden dichterbij door er afstand van te nemen.”

Aan de slag gaan met hedendaagse uitdagingen, maar wel met inachtneming van het verleden en het eigene van Fryslân. Dat is het uitgangspunt van deze notitie. Door de integraliteit komt de toekomst van Fryslân sterk naar voren. Zo is bijvoorbeeld het landschap op zich niet zo belangrijk, maar wel in relatie tot hoe inwoners en bezoekers het beleven. Dat verschilt van persoon tot persoon. Dat maakt dat ook het Fries eigene niet op zichzelf bestaat. Daarom bekijken we zaken als taal, landschap, culturele infrastructuur, meertalig onderwijs, onderwijskwaliteit in relatie met elkaar.

Centraal staat de wijze waarop we met elkaar werken, wonen en recreëren zonder daarbij de geschiedenis buiten spel te zetten. Daarmee sluiten we aan op de visie van Leeuwarden, Culturele Hoofdstad 2018: de beleving van het landschap kan werken als een metafoor voor de Friese cultuur. Het heeft z'n eigen dynamiek met bouwers, creatievelingen, recreanten en toeristen, maar kan niet zonder impulsen van buitenaf. Deze metafoor en de beleving van het Friese landschap leiden tot een aantal hoofdlijnen in ons beleid. Die insteek haakt ook in op andere provinciale beleidsambities.¹

¹ Zoals verwoord in *Grutsk op 'e romte*, de streekagenda's, Friese Meren, Digitale agenda, Nota Erfgoed en het Provinciaal Meerjarenplan Platteland (PMJP).

We bekijken het provinciaal cultuur-, taal- en onderwijsbeleid vanuit het volgende perspectief. Het gaat ons niet alleen om de positie van het Fries in het onderwijs. Nee, we beschouwen het Fries als levend onderdeel van het bredere begrip meertaligheid.

Meertaligheid zien we als een kans voor het onderwijs. Het is een instrument om de onderwijskundige kwaliteit van scholen te verbeteren. Een middel voor scholen om zich te onderscheiden. Dat geldt voor zowel tweetalige peuterspeelzalen, voor drietalige basisscholen als voor de drietalige stroom in het voortgezet onderwijs. Scholen worden er beter van en leerlingen leren gemakkelijker andere talen. Zo groeien ze van jongs af aan op als Europese burgers die meerdere talen spreken en beheersen. We kunnen Fryslân als tweetalig gebied beschouwen als een natuurlijk laboratorium voor meertalig onderwijs, dat concreet gestalte krijgt in alle vormen van basis, voortgezet, middelbaar en hoger onderwijs.

Onderzoek toont aan dat meertaligheid de leer- en taalontwikkeling van kinderen positief beïnvloedt. Doordat het kind via twee of meer talen informatie verwerkt, ontwikkelt het een flexibele manier van denken. Meertaligheid leidt dan ook tot langdurig cognitieve, talige, sociale, economische en culturele voordelen.²

De bevolkingskrimp en de daaruit voortvloeiende discussie over de spreiding van voorzieningen, stelt het Friese onderwijs voor een andere uitdaging. Door het grote aantal kleine dorpskernen en de spreiding van leerlingen over basisscholen van verschillende signatuur zijn de scholen in Fryslân relatief kleiner dan elders in het land³. De bereikbaarheid van voorzieningen domineert tot dusver vaak de discussies. Wij geven juist liever alle aandacht aan de kwaliteit van het Friese onderwijs. En willen de creativiteit en vernieuwingsdrang van goedopgeleide jongeren een kans geven.

Om ons voor te bereiden op krimp in het onderwijs, zetten we in op het organiserend vermogen en de eigen kracht van de Friese samenleving; de *mienskipssin*. We vertrouwen erop dat schoolbesturen zich van hun sterkste kant laten zien en zorgen voor het behoud van kwalitatief goed en betaalbaar onderwijs. Waar nodig en mogelijk willen we hen daarbij steunen.

Tot dusver werd de discussie over het provinciaal cultuurbeleid nogal eens gevoerd vanuit het perspectief van behouden en beschermen. Zeg maar het veilig stellen van het culturele leven door voor alle genres minimaal één instelling te subsidiëren. In tijden van economische crisis en bezuinigingen op cultuur is het zinvoller om te kijken welke cultuuruitingen en -activiteiten wezenlijk onderdeel zijn van de Friese cultuur en identiteit. En daar in de keuzes voor subsidie op aan te sluiten.

Zo beschouwen we de activiteiten van toneelgezelschap Tryater niet meer alleen in termen van theaterproducties. We kijken ook wat het gezelschap betekent voor de educatie en taalbevordering in Fryslân. Met een provinciale bijdrage aan dergelijke iconen, waartoe we bijvoorbeeld ook Oerol rekenen, willen we meer energie, mensen en culturen bij elkaar brengen.

² Cummins, J. *Language, power and pedagogy: Bilingual children in the crossfire* (2000) Colin Baker).

³ Waar de gemiddelde schoolgrootte in Nederland 225 leerlingen is, is dat in Fryslân maar 134. Dat is ook nog lager dan in de provincies Groningen (146) en Drenthe (159). Door de verwachte en ongelijk verdeelde neergang van het aantal basisschoolleerlingen kan het voortbestaan van veel kleine scholen op het platteland onder druk komen te staan. Onder die druk is het verleidelijk om naar opheffingsnormen te kijken, vanuit de gedachte dat sluiting zo lang mogelijk voorkomen dient te worden. In veel dorpen kunne de emoties hoog oplopen als het voortbestaan van de dorpsschool ter discussie komt te staan. Het gevaar is dat alle denominaties zo lang mogelijk hun eigen achterhoedegevecht leveren en in het eigen dorp hun best doen om de voorzieningen zo lang mogelijk open te houden. Dat kan ten koste gaan van de kwaliteit van het onderwijs en het kan er bovendien toe leiden dat op de wat langere termijn alle denominaties hun school moeten opgeven.

Zonder een dergelijke dynamiek is de maatschappelijke meerwaarde van cultuur eenzijdig. Alleen mooie voorstellingen zijn geen reden om hier te wonen, te werken en op bezoek te komen. Het is niet zozeer de productie, wel maar de maatschappelijk context die dynamiek op gang brengt. De econoom en historicus Gerard Marlet, en bekend van de Atlas voor Gemeenten, ziet niet het culturele aanbod, maar de mogelijkheid om ervan te genieten als maatschappelijke meerwaarde:

“Alleen al de mogelijkheid om van kunst en cultuur te genieten, los van de vraag of dat bezoek ook echt plaatsvindt, heeft een waarde. Mensen die graag naar een museum, bioscoop, boekwinkel, bibliotheek of theater gaan, zorgen ervoor dat ze in de buurt van dat culturele aanbod wonen. Mensen die actief willen participeren zorgen dat ze op een plek wonen waar dat kan. En ook kunst in de openbare ruimte kan door mensen gewaardeerd worden, net zoals mensen meer over hebben voor een huis met een tuin op het zuiden, of een veilige woonomgeving. Onder andere om die reden willen mensen graag ergens wonen waar veel cultureel aanbod is. Dat is voor verschillende culturele sectoren reeds aangetoond en in euro's gewaardeerd.”⁴

Met het cultuuraanbod worden de inwoners van Fryslân geprikkeld om meer na te denken over op wat Fryslân is en hoe de provincie zich ontwikkelt. Daarmee willen we bereiken dat men beter kan inspelen op de maatschappelijke en economische veranderingen. Het maakt bijvoorbeeld de leefbaarheid op het platteland bespreekbaar, vergroot de regionale betrokkenheid en zet de vensters naar de wereld (verder) open.

In het taalbeleid zien we het bewust gebruiken van de Friese taal als toegevoegde waarde. In de evaluatie van de laatste taalnota wordt geconstateerd dat het beleid veel integraler kan. Er zijn genoeg mogelijkheden om het taalbeleid nog verder te integreren, wordt in die evaluatie gesteld. Taal speelt immers in veel maatschappelijke domeinen een belangrijke rol; taal kan bovendien een toegevoegde waarde zijn. Denk bijvoorbeeld aan de dienstverlening, of de zorg- en de welzijnsector en bij de overheid. Maar ook aan het bedrijfsleven. In het bedrijfsleven is het beheersen van de Friese taal een factor van (commercieel) belang. Bewust met twee- en meertaligheid omgaan, betekent dat je weet wanneer je welke taal moet spreken en wanneer niet.

Drie beleidslijnen

In ons hele beleid willen we op een andere manier kijken naar onze Friese samenleving. Naar wat ons bindt. Dat moet niet alleen gebaseerd zijn op het behoud van gemeenschappelijke waarden, maar ook zijn gericht op het werken aan een nieuwe toekomst en een open Europees georiënteerde samenleving. Dat draagt bij aan een samenleving die met kennis van zichzelf en de omringende wereld een plek op de eerste rang kan veroveren.

Hiermee sluiten we aan bij de ambities van de Stichting Leeuwarden, Culturele Hoofdstad 2018. De aspecten die bij dit zelfbewustzijn horen, zijn deels de sterke kanten van de Friese gemeenschap. Ze komen tot uitdrukking in eigenschappen als zelfredzaamheid, gemeenschapszin, organiserend vermogen, trots, creativiteit en het bewust zijn van de eigen identiteit. Dit alles wordt gestimuleerd door actieve maatschappelijke participatie en de bewustwording van de eigen rol in de samenleving.

We willen toewerken naar een samenleving waarin iedereen kan meedoen. Een gemeenschap die een meertalig karakter heeft. De belangrijkste beleidslijnen van deze integrale beleidsnota zijn dan ook: Meidwaan (meedoen), Mienskip (samenleving) en Meartaligens (meertaligheid). We realiseren ons dat het niet om drie vergelijkbare grootheden gaat. Maar ze zijn wel nauw met elkaar verbonden en de dragers van het beleid

⁴ Marlet: *Atlas van de gemeenten*, p. 15, 2009

dat wij voor ogen hebben; waarmee we Fryslân verder willen helpen in een groter Europees verband.

Meidwaan

Iedereen moet in staat worden gesteld om optimaal mee te doen in de samenleving. Actieve maatschappelijke participatie bevordert de ontwikkeling van individuen en heeft een positieve invloed op de gemeenschap als geheel. Het versterkt de bewustwording en de betrokkenheid van mensen onderling.

Mienskip

De Friese gemeenschap moet profiteren van onze inspanningen. Met beleidsmatige interventies willen we de gemeenschapszin (verder) versterken en de zelfredzaamheid en het zelfbewustzijn van instellingen en mensen bevorderen. We denken daarbij aan creatieve oplossingen voor demografische ontwikkelingen, inspelen op maatschappelijke ontwikkelingen als globalisering, bevorderen van de leefbaarheid in kleine kernen en het stimuleren van de manier waarop Fryslân haar bijzondere karakter en cultureel erfgoed beter voor het voetlicht kan brengen.

Concreet betekent dit, dat we moeten zorgen voor een adequate infrastructuur met sterke instellingen. Ruimte voor vernieuwende duurzame initiatieven. Voor een taal-, onderwijs- en cultuurfonds met ruimte voor incidentele initiatieven. Maar ook voor een andere rol voor de instellingen op het gebied van cultureel erfgoed; minder gericht op conserveren, maar meer op naar buiten treden en uitnodigen.

Meartaligens

Taal bepaalt in grote mate onze identiteit. Dat in Fryslân het Fries, het Nederlands en streektaalen als het Stellingwerfs en het Bildts in levend gebruik zijn, maakt de provincie tot een natuurlijk laboratorium voor meertaligheid. Meertaligheid bevordert het lerend vermogen en is goed voor het zelfvertrouwen van een samenleving. Het bevorderen van meertaligheid voor Fryslân van groot belang, zeker ook in internationaal perspectief.

Meidwaan

Inleiding

De maatschappij verandert snel. Afstanden worden kleiner, culturen vloeien samen en de ons werkerrein wordt steeds meer de hele wereld. Kunnen omgaan met die voortdurend veranderende wereld en soms grote (culturele) verschillen is creativiteit, (historische) kennis en een gezamenlijke identiteit belangrijk.⁵ Net zo goed als het belangrijk is dat mensen meedoen. Actieve participatie zorgt er immers voor dat mensen niet alleen komen te staan en zich verbonden voelen. Verbonden met zowel hun directe omgeving als de Friese gemeenschap als geheel. Om die participatie te vergroten, stimuleren we als provincie zowel culturele en onderwijsgerelateerde activiteiten als meertaligheid.

Actieve deelname van inwoners aan het maatschappelijke en culturele leven in onze provincie heeft een positieve invloed op de individuele ontwikkeling van inwoners, zoals het ontplooiën van creatieve talenten en het vergroten van zelfbewustzijn en zelfwaardering. Actieve deelname heeft ook een positieve invloed op de samenleving als geheel. Het versterkt de onderlinge verbondenheid en betrokkenheid van mensen en het geeft inhoud en betekenis aan regionale identiteit.

Als provincie kiezen we vooral voor een faciliterende rol. Wij willen een zo groot mogelijk deel van de bevolking mogelijkheden bieden om actief of passief deel te nemen aan activiteiten op het gebied van cultuur, taal of onderwijs.

Met de beleidslijn 'Meedoen' richten wij ons zowel op consumenten – die gebruik maken van het aanbod aan culturele basisvoorzieningen – als op producenten van kunst-, cultuur- en taaluitingen. We laten ons daarbij inspireren door al hetgeen Fryslân te bieden heeft. En hoe wij met dat erfgoed, met die rijke cultuur, in de toekomst kunnen omgaan.

Beleidsmatige consequenties

Cultuureducatie

Niet ieder kind maakt van huis uit kennis met kunst en cultuur. Om op dit vlak tot een evenwichtige ontwikkeling van kinderen te komen, investeert de provincie in cultuureducatie in Fryslân; op school en in de vrije tijd. Het is belangrijk dat de inwoners van onze provincie dan al op jonge leeftijd in aanraking komen met hetgeen ons bindt: ons erfgoed, onze taal en onze cultuur. Tegelijkertijd is cultuureducatie een investering in publieksbereik op de langere termijn.

Wij willen kunst en cultuur niet alleen toegankelijker maken voor de Friese jeugd, maar hen ook zoveel mogelijk laten participeren. Wij vinden dat vooral de instellingen die samen de Friese culturele basisinfrastructuur vormen, daarin een taak hebben. In de productafspraken met deze instellingen ligt dan ook een belangrijk accent op het ontwikkelen van activiteiten die (ook) kinderen en jongeren bereiken.

In de vorige beleidsperiode werd in het gezamenlijke programma van het Rijk- en de provincie vooral ingezet op cultuurparticipatie in de volle breedte (van nul tot 80). Ditmaal

⁵ De betekenis van creativiteit als productiefactor zal verder toenemen. Het bedrijfsleven selecteert in toenemende mate op creatieve competenties. Het instituut KEA, European affairs (2009) wijst in zijn studie *The impact of culture on creativity* op de economische betekenis van culture-based creativity. Wetenschappers als Antonio Damasio (neurowetenschap) en onderwijsdeskundigen als sir Ken Robinson benadrukken dat creativiteit voor de ontwikkeling van kinderen van wezenlijk belang is, ook voor hun schoolprestaties. Dit alles onderstreept het belang van een goede ontwikkeling van cultureel bewustzijn van met name kinderen en jongeren.

richten we ons vooral op kinderen in de basisschoolleeftijd. Daarmee sluiten we aan op het rijksbeleid en zetten we sterk in op cultuureducatie.⁶

Die keuze wordt ook bepleit in de beknopte evaluatie van de vijf thema's uit de cultuurnota Finsters lepen!. Volgens die evaluatie vereist een integrale nota op het terrein van cultuur, taal en onderwijs een visie van de provincie op de inhoudelijke samenhang tussen deze drie thema's. Bij een inhoudelijke uitwerking van het begrip "Friese cultuur" kunnen de Friese taal en geschiedenis als substantiële onderdelen van diezelfde Friese cultuur worden gedefinieerd. Daarmee is echter de bemoeienis van de provincie met het onderwijs in deze integrale setting nog niet direct onderbouwd. Juist de cultuureducatie brengt het onderwijs duidelijk in beeld van de integrale nota. Uiteindelijk wordt er in het kader van cultuureducatie immers naar gestreefd de Friese cultuur, taal en geschiedenis een plaats te geven in het curriculum van het Friese onderwijs.

Het Rijk kent, via het Fonds Cultuurparticipatie, een regeling *Cultuureducatie met kwaliteit*. Het geld hiervoor wordt naar inwonertal – en op basis van cofinanciering – verdeeld over het land. In het kader hiervan stellen wij een programma cultuureducatie op dat we afstemmen met het Fonds Cultuurparticipatie. In dat programma staat de vraag van scholen op het gebied van kwaliteitsverbetering van cultuureducatie centraal.

Amateurkunst

De provincie vindt dat cultuuruitingen, cultuureducatie en amateurkunst in Fryslân voor alle doel- en leeftijdsgroepen laagdrempelig moeten zijn. Het Rijk, de provincie en gemeenten spelen hierin elk hun eigen rol. Naast een sterkere rol op het gebied van cultuureducatie voor kinderen in de basisschoolleeftijd, vinden we het ook belangrijk dat alle inwoners van Fryslân betrokken zijn en blijven bij culturele activiteiten.

Om die reden houden wij in ons autonome beleid aandacht voor cultuurparticipatie. Niet in de laatste plaats vanwege de sterke gemeenschapszin in de Friese samenleving, die door culturele activiteiten wordt gevoed. Maar ook omdat kunstbeoefening en -bezoek bijdraagt aan het algemeen welzijn van mensen. Ze inspireert, overstijgt het alledaagse en biedt gelegenheid tot zelfexpressie en – ontwikkeling. Zowel artistiek, cognitief, sociaal als emotioneel.

Miljoenen Nederlanders beleven plezier aan het beoefenen van amateurkunst. Het is een belangrijke invulling van vrije tijd en een manier om eigen talenten te ontdekken en te ontwikkelen. De beoefening van amateurkunst past ook bij Fryslân. Het aantal inwoners van onze provincie dat actief bezig is met cultuur, is groot; relatief groter dan in andere provincies. De enquête *Kultuerpartisipaasje yn Fryslân* (april 2012) bevestigt dit beeld. Dat gegeven koesteren we, omdat het een teken is van betrokkenheid en van groot belang is voor de leefbaarheid van de Friese samenleving.

Ondanks de grote betrokkenheid kampen steeds meer Friese verenigingen met een terugloop in ledenaantal. Dat is niet alleen te wijten aan de vergrijzing, maar ook aan het feit dat mensen zich vandaag de dag minder snel binden. Verbanden zijn losser geworden en de (keuze)mogelijkheden groter. Bovendien zijn (jonge) mensen meer gericht op (korte) impulsen en beleving. Tegelijkertijd hebben ze ambitie en willen ze zich ontwikkelen. Daarvoor zoeken ze nieuwe plekken en (virtuele) platforms.

Regionale platforms staan veelal garant voor een culturele ontwikkeling van kinderen en jongeren op lokaal niveau. Deze bestaan uit een netwerk van gesubsidieerde instituten, verenigingen, de markt en kunstvak- en lerarenopleidingen, al dan niet ondersteund door

⁶ De onderwijsraad adviseert zowel in zijn advies *Onderwijs vormt* (2011) als in zijn werkprogramma 2011 om (culturele) vorming nadrukkelijker onderdeel van het onderwijs te laten zijn. Dit alles onderstreept het belang van een goede ontwikkeling van cultureel bewustzijn bij kinderen en jongeren.

gemeenten, provincie en het landelijk kenniscentrum. Deze platforms fungeren als regionaal knooppunt, waar vragen uit het veld en kennis elkaar ontmoeten, waar onderzoeksvragen worden geformuleerd en kansen gecreëerd. Dat alles passend bij de kleur van de regio.

Daarnaast onderschrijft de provincie het belang van goede relaties met de opleidingen voor leerkrachten en kunstvakdocenten, zodat het profiel van de toekomstige docenten aansluit op de meest recente ontwikkelingen.

Wij constateren grote verschillen in de ondersteuning van amateurkunsten door provincie en gemeenten. We nemen de regie om een goede afstemming tussen de verschillende overheidslagen te realiseren. Ook komen we met een visie op de samenwerking tussen amateurs en professionals en het versterken van de structuur van het muziekonderwijs.

Prijzen

Via prijzen stimuleren we de deelname van het publiek aan cultuur, taal en onderwijs. Cultuurprijzen stimuleren bij uitstek de talentontwikkeling die nodig is voor creativiteit als productiefactor. Daarom zijn er in de loop der jaren in Fryslân verschillende prijzen in het leven geroepen, die de betrokkenheid van het publiek vergroten

Inmiddels is er sprake van een wildgroei aan provinciale cultuurprijzen. Daardoor neemt hun betekenis af. Uit de evaluatie van het provinciale prijzenbeleid van de afgelopen periode blijkt dat er belangrijke voordelen verbonden zijn aan het inkrimpen van het prijzenveld. Daarnaast wordt er in de evaluatie voor gepleit om het prijzengeld te verhogen. Deze combinatie leidt tot minder prijzen met een hoger bedrag en meer aandacht voor de uitreiking en overige vormen van publiciteit.

We kiezen ervoor om de komende periode minder prijzen uit te reiken. Voor ieder beleidsterrein/iedere kunstvorm één, een suggestie die ook in bovengenoemde evaluatie wordt gedaan. Hiermee versterken we het belang van de prijzen. Ook kan er meer aandacht worden besteed worden aan de organisatie en uitreiking van de provinciale prijzen, die we overigens veelal bij culturele instellingen hebben ondergebracht.,

- De Friese literatuur kent de Gysbert Japicxpriis. Waar het om proza gaat wordt dit, meer dan tot nu toe het geval was, een oeuvreprijs. Het prijzengeld gaat omhoog naar € 10.000. We geven meer cachet aan de prijs en de uitreiking en belonen de winnaar met een vertaling in het Nederlands of in een andere taal. De prijs wordt, net als nu, eens in de twee jaar uitgereikt. We handhaven het onderscheid tussen proza en poëzie door de prijs beurtelings voor proza en poëzie uit te reiken.
- De Friese wetenschap kent de Joast Halbertsmapriis. Deze beperkte zich tot dusver tot de wetenschap op het terrein van Friese taal, cultuur en geschiedenis. Dat verbreden we naar het gehele wetenschappelijke veld in Fryslân. Waarschijnlijk zal de prijs daarom ook vaker dan eens in de drie jaar worden uitgereikt.
- De Vredeman de Vriesprijs voor Architectuur stimuleert opdrachtgevers en architecten om bijzondere architectonische bouwwerken in Fryslân te realiseren. Publiciteit rond deze prijs draagt bij aan het vergroten van de belangstelling voor architectuur en ruimtelijke kwaliteit bij een breed publiek. Wellicht wordt de Vredeman de Vriesprijs voor Architectuur binnenkort gekoppeld aan de provinciale Ruimtelijke Kwaliteitsprijs. De architectuurprijs wordt elke twee jaar uitgereikt.
- De Vredeman de Vriesprijs voor Vormgeving is er voor alle mogelijke ontwerpers en vormgevers. Het ontwerpproces, de toegevoegde waarde en relevantie voor de gebruiker(s) en de samenleving staan daarbij centraal. De prijs stimuleert vormgevingsklimaat in Fryslân.

- De beeldende kunst kent de Gerrit Bennerprijs. De tweejaarlijkse prijs gaat naar een kunstenaar die een belangrijke ontwikkeling in zijn/haar werk heeft gerealiseerd. De prijs heeft een positieve invloed op de carrière van de kunstenaar in kwestie en het Friese kunstklimaat in het algemeen.
- De Nationale Onderwijsprijs van het Instituut voor Nationale Onderwijs Promotie (INOP) zet bijzondere projecten in het primair en het voortgezet onderwijs in de schijnwerpers. Afgevaardigden voor de landelijke finale worden in provinciale voorrondes gekozen. De prijs wordt jaarlijks uitgereikt. We organiseren samen met het INOP de Friese provinciale voorronde.
- De Bernlefprijs is er voor lichte of klassieke muziek. We gaan deze prijs combineren met de Popprijs van Friesland Pop door er één Fryske Muziekprijs van te maken.
- Als opvolger van de Pyt van der Zeepris gaan we een Friese Toneelprijs instellen.

Wat willen wij bereiken? 1

Wij willen een toename van 5% van het aantal mensen dat actief en passief meedoet aan projecten en producties op het gebied van onze taal en cultuur (momenteel is dat 34%), en dat alle jongeren in Fryslân op de basisschool kennismaken met het Verhaal van Fryslân.

Wat gaan wij daarvoor doen? 1

- In de productafspraken met instellingen ligt een accent op het ontwikkelen van activiteiten die specifiek toegankelijk zijn voor kinderen en jongeren.
- De kwaliteit van de cultuureducatie verbeteren. Keunstwurk zal samen met het onderwijs, culturele instellingen en gemeenten een verbeteringsplan realiseren. Het opstellen van een plan Kwaliteitsverbetering Cultuureducatie, onder regie van Keunstwurk, is hiervoor de belangrijkste stap. Dit plan wordt ingediend bij het landelijke Fonds voor Cultuurparticipatie.
- Wij zetten een deel van de beschikbare middelen in als cofinanciering voor de rijksbijdrage voor cultuureducatief aanbod. Dat is afgesproken in het bestuurlijk beleidskader *Cultuureducatie met Kwaliteit*. Door het bovengenoemde plan in te dienen maken we aanspraak op die bijdrage.

Wat gaan wij daarvoor doen? 2

- Met productafspraken met instellingen een laagdrempelig aanbod van cultuuruitingen, cultuureducatie en amateurkunst in Fryslân mogelijk maken. Het accent ligt op educatie en activiteiten gericht op participatie voorregionaal erfgoed en streekcultuur.
- Wij zorgen ervoor dat de steun aan amateurkunst in Fryslân goed wordt afgestemd tussen de verschillende overheden. Wij stellen in afstemming met het Prins Bernhard Cultuurfonds subsidies beschikbaar voor projecten voor een breed publiek. Wij stimuleren het gebruik van het Huis voor de amateurkunsten, door daar professionele steun te bieden aan amateurprojecten die vernieuwing beogen in verschillende vakdisciplines, zoals muziek en toneel.
- Wij werken samen met gemeenten, de regionale centra voor kunsten en Keunstwurk aan een betere afstemming van talentontwikkeling (waaronder dans) en een goede infrastructuur voor het muziekonderwijs.
- Iepenloftspullen maken met ingang van deze beleidsperiode deel uit van de culturele basisinfrastructuur (zie Mienskip)

Wat gaan wij daarvoor doen? 3

Wij reiken diverse prijzen uit op het gebied van cultuur, taal en onderwijs. De prijzen die blijven bestaan versterken we door het prijzengeld te verhogen en meer aandacht te schenken aan organisatie en de uitreiking ervan.

Ondernemerschap

De afgelopen periode is er een Uitkalender in het leven geroepen. Inwoners en bezoekers van Fryslân weten zo beter wat er in de provincie te doen en te beleven valt op het gebied van kunst, cultuur en muziek. De evenementenkalender sluit mooi aan bij de ambities Culturele Hoofdstad en Friesland Topattractie.

We willen de kalender uitbreiden om de culturele programmering van Fryslân beter vorm te geven en zaken beter op elkaar af te stemmen. Daardoor ontstaat er een betere spreiding en wordt er meer samengewerkt. Ideeën voor een meer ondernemende opstelling en bijdragen uit de markt voor evenementen worden op dit moment nader uitgewerkt.

Dit sluit aan op het provinciaal initiatief om een Friese toeristische database te ontwikkelen en beheren. Dankzij dit project wordt een basisvoorziening gecreëerd, waarmee toeristische en culturele organisaties hun data kunnen delen en de marketing en promotie van hun evenementen beter kunnen organiseren. Voordeel voor het publiek is dat het overzicht van alle activiteiten in Fryslân wordt verbeterd. En het initiatief van de culture card gaandeweg kan worden overgenomen door meer organisaties.

Van een andere orde is het idee van kunstenaar John van Houwelingen om in een zaal in het Provinciehuis, de Loft, ruimte te geven aan het maecenaat. Provinciale Staten kunnen elk jaar bepalen hoe deze kast wordt ingericht om een Fries voorbeeld van vrijgevigheid in de cultuur over het voetlicht te brengen.

Verder zijn er de afgelopen periode in het licht van Culturele Hoofdstad ontmoetingen georganiseerd tussen bedrijven en zogeheten 'creatievelingen'. We willen graag ruimte geven om meer van deze ontmoetingen tussen bedrijfsleven en kunst en cultuur. De eerste vingeroefeningen hiermee zijn veelbelovend, omdat bedrijven door creatievelingen op het spoor van innovaties binnen hun bedrijfsvoering en producten zijn gezet. Wij vinden dit een veelbelovend voorbeeld van cultuur als drager van innovatie binnen het bedrijfsleven.

Wat willen wij bereiken? 2

De zichtbaarheid en de toegankelijkheid van cultuurevenementen vergroten, zodat het cultureel potentieel van Fryslân optimaal gepresenteerd wordt en mensen beter worden bereikt. Door de culturele programmering betere op elkaar af te stemmen kunnen meer partijen zich verbinden aan activiteiten en evenementen.

Wat gaan wij daarvoor doen? 1

De culturele kalender wordt verder uitgebouwd. Relevante marktpartijen dragen zorg voor de invoering.

Wat gaan wij daarvoor doen? 2

Faciliteren ontmoetingen tussen bedrijfsleven en culturele sector.

Campagne Praat mar Frysk

De campagne *Praat mar Frysk* loopt vijf jaar. De campagne draagt bij aan een positievere houding jegens de Friese taal, zowel bij Friessprekenden als niet-Friessprekenden. Fries spreken wordt meer en meer als natuurlijk ervaren en gezien als een factor om rekening mee

te houden in (bedrijfsmatige) contacten - en als onderdeel van de eigen identiteit. Fries spreken in het bijzonder, en meertaligheid in het algemeen, is niet langer meer een zaak van pleitbezorgers alleen. Ook scholen, bedrijven, restaurants, jongeren, ouderen, zorgverleners zien er de voordelen van in, temeer daar aangetoond is dat meertaligheid een positieve invloed heeft op het (snel) leren van andere, moderne talen.

Uit de evaluatie van de campagne, blijkt dat de strategie van verleiding werkt. Die aanpak spreekt een groot deel van de doelgroepen aan, omdat de positie van het Fries maar zelden formeel is vastgelegd. Daardoor wordt de omgang met de Friese taal vaak eerder gekenmerkt door een praktische insteek, dan dat er sprake is van een sterke overtuiging.

Het proces van bewustwording van het belang van Fries- en meertaligheid, en het daar naar handelen, is een zaak van de lange adem. Blijvende inzet is nodig. De ontwikkelingen (zeker die in social media) gaan zo snel, dat beperking van de campagne vermoedelijk zal leiden tot een verslechtering van de positie van de Friese taal. Wij willen daarom de campagne én de strategie van het verleiden de komende periode voortzetten, met specifieke aandacht voor jongeren.

Digitalisering Friese taal

Uit de evaluatie van de Taalnota blijkt dat de inzet van ICT en multimediale technieken erg efficiënt is om het Fries meer zichtbaar te maken. Bovendien zijn deze technieken nu eenvoudiger toe te passen dan een aantal jaren terug. Daarnaast versterkt dit soort toepassingen het imago van het Fries als eigentijdse taal, waardoor ook de jongere doelgroep wordt aangesproken. Daarom willen wij het mogelijk maken dat zoveel mogelijk mensen bij het gebruik van digitale toepassingen voor de Friese taal kunnen kiezen. Onze inspanningen zijn er om die reden erop gericht om het Fries in zoveel mogelijk domeinen op een toegankelijke wijze digitaal toepasbaar te maken. Bijvoorbeeld door de ontwikkeling van een digitaal vertaalprogramma Nederlands-Fries en de verdere implementatie van een Fries *text-to-speech* programma.

Taal in culturele uitingen

We kunnen de Friese taal en cultuur niet los van elkaar zien. Taal en cultuur bindt mensen. Het zijn belangrijke peilers van wat wij als het 'Frysk eigene' aanduiden. In verschillende culturele uitingen, van literatuur en film tot muziek en podiumkunst, komt de taal in al zijn schoonheid en rijkdom tot zijn recht.

Kunst en cultuur zijn belangrijk voor de instandhouding en de verdere groei en ontwikkeling van de taal. De kwaliteit van de Friese taal komt bijvoorbeeld duidelijk tot uiting bij de voorstellingen van Tryater, bij de Iepenloftspullen in Fryslân en bij festivals als Liet en Liet Ynternasjonaal.

Taal en meertaligheid hebben vanzelfsprekend ook een internationale component. Het opent voor betrokkenen deuren naar andere regio's met minderheidstalen. Liet Ynternasjonaal is daar een goed voorbeeld van. Maar ook andere culturele uitwisselingen zorgen ervoor dat Friese kunstenaar in het bijzonder en Fryslân in het algemeen zich openstellen voor buitenlandse invloeden en internationale samenwerking.

In de cultuursector willen we graag gebruik maken van zogenaamde voorlopers. We vragen hen collega-instellingen te inspireren en voor te lichten over internationale uitwisselingen en de uitwerking van taalafspraken in de praktijk. Onze beleidsuitvoerende instellingen functioneren in een twee- en meertalige context. Wij verwachten van hen dat zij met die realiteit rekening houden in hun taalbeleid.

Ook bij publieke instellingen waar de provincie geen subsidierelatie mee heeft, zou het Fries en meertaligheid een plek moeten krijgen. Gemeenten zijn vaak de eerstverantwoordelijke overheid voor deze instellingen. We gaan hierover dan ook met gemeenten in gesprek. De campagne *Praat mar Frysk* kan daarbij een belangrijke ondersteunende rol spelen.

Wat willen wij bereiken? 3

De maatschappelijke positie van de Friese taal in woord en geschrift verbeteren. De mogelijkheden om in de Friese taal actief deel te nemen aan de samenleving moeten worden vergroot en het Fries wordt zo verder ontwikkeld.

Wat zullen wij daarvoor doen? 1

De campagne *Praat mar Frysk* voortzetten, met als doel het vergroten van de zichtbaarheid van meertaligheid en/of het Fries in het openbare leven, met name het bedrijfsleven, de horeca en het toerisme, de culturele sector, de zorg en de gemeenten.

Wat zullen wij daarvoor doen? 2

Programma's zoals de Fryske Taalhelp worden verder ontwikkeld tot een automatisch vertaalprogramma Nederlands-Fries. Het Friese *text-to-speech* programma wordt verder geïmplementeerd.

Wat zullen wij daarvoor doen? 3

- In productafspraken en subsidievoorwaarden wij alle door ons gesubsidieerde culturele instellingen de Fryske taal zichtbaar te maken bij communicatie met het publiek.
- Wij gaan met gemeenten in gesprek om te bekijken hoe het gebruik van de Friese taal door de door hen gesubsidieerde instellingen bevorderd kan worden.

Onderwijskwaliteitsverbetering

Met Boppeslach 2 (zie Inkadering) is in 2010 een traject ingezet dat moet leiden tot duurzame kwaliteitsverbetering van het Friese basisonderwijs. De doelstelling en het beoogde effect brengen we hierbij nog eens onder de aandacht, temeer daar de kwaliteit van het basisonderwijs mede bepaalt of men al dan niet mee (kan) doen in onze moderne, snel veranderende samenleving.

Wat willen wij bereiken? 4

De kwaliteit van het Friese basisonderwijs staat in 2015 in de landelijke top drie.

Wat zullen wij daarvoor doen? 1

Een professionele prestatiegerichtte cultuur op de Friese basisscholen realiseren. Dat vraagt een cultuuromslag, investeringen in deskundigheid van docenten (vooral pedagogisch-didactische competenties) en aandacht voor leerprestaties van alle leerlingen. Het gaat dan om leerprestaties op het gebied van begrijpend lezen (Nederlands, Fries, Engels), rekenen/wiskunde, informatieverwerking en probleem oplossen. Schoolbesturen hebben een belangrijke rol in de kwaliteitsbewaking en de kwaliteitsborging.

Om dit doel te realiseren investeren wij direct in basisscholen die aan het Boppeslach-project deelnemen. Wij doen dat op basis van concrete plannen met heldere doelstellingen, gericht op het verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs, die diezelfde scholen bij ons dienen. Zij kunnen er daarbij voor kiezen zich te richten op onderwijskwaliteitsverbetering in algemene zin, of op integraal taalbeleid als instrument om de onderwijskwaliteit te verbeteren. Op dit moment doen zo'n 230 basisscholen mee aan het Boppeslach-project (op een totaal van zo'n 450).

Mienskip

Inleiding

In deze beleidslijn werken we aan de versterking van de Friese mienskip. Een gemeenschap die wat de Friezen bindt, zoals meertaligheid, eigenzinnigheid, organisatietalent en betrokkenheid bij het verenigingsleven, ten volle wil benutten.

Onze rijke geschiedenis en ons cultureel erfgoed, en ook de prestaties van onze talenten, zijn een rijke voedingsbodem voor een verdere ontwikkeling van die sterke gemeenschap(szin) en het culturele klimaat in de provincie. Belangrijk is dat de basisinfrastructuur goed is: er moeten topvoorzieningen zijn, met topprestaties en topevenementen.

Cultuur is niet alleen een zaak van de Friese gemeenschap. We willen ook de rest van Nederland, Europa en de wereld tonen dat Fryslân bloeit en veel te bieden heeft. Op het gebied van cultuur, maar ook als het gaat om kennis, creativiteit en landschappelijke kwaliteit. In die zin willen we de typisch Friese gemeenschapszin en cultuur beter benutten om als internationalisering, economische groei en het binden van (jonge) hoger opgeleiden een impuls te geven. Dat kan door gebruik te maken van het schaalvoordeel in Fryslân: korte lijnen bieden organisaties kracht.

Gemeenschapszin is een belangrijke voorwaarde voor de zelfredzaamheid en het zelfvertrouwen van de inwoners. Daarom maken wij ons sterk voor een top basisinfrastructuur en een divers cultureel klimaat dat een internationaal publiek aanspreekt en inspireert.

Beleidsmatige consequenties

Om bovenstaande te realiseren, is een infrastructuur nodig met topvoorzieningen. Voorzieningen die het *mienskipsgemoel* versterken, burgers inspireren en Fryslân verder ontwikkelen tot een open samenleving. We willen een sterke culturele sector die ondernemend en innovatief is.

Sterke topbasisinfrastructuur

Door bezuinigingen bij diverse overheden kunnen essentiële schakels in de cultuurketen (creatie, productie, distributie, toegankelijkheid en beleving) kwetsbaar worden en een hoogwaardig en divers cultureel klimaat in de weg staan. Elke overheid heeft een eigen taak en verantwoordelijkheid om dat te voorkomen.

Ook de provincie. Daarom investeren wij de komende periode in een sterke culturele basisinfrastructuur. Die bestaat volgens ons uit instellingen die een belangrijke bijdrage leveren op het gebied van beheer en beschikbaarstelling van collecties, van ondersteuning aan het amateurveld, onderzoek op het gebied van taal.

In het algemeen zijn het de instellingen waar we op grond van hun functie al meerjarige afspraken mee hebben. Voor die instellingen zijn op dit moment naast de reguliere taken ook een aantal jaarlijks te bepalen projecten opgenomen, die eigenlijk een structureel karakter dragen. Dat willen we graag veranderen. Bijvoorbeeld door tijdelijke provinciale steun aan specifieke instellingen, vanaf 2013, een meer langdurig karakter te geven. We hebben het dan over Friese topinstellingen die een wezenlijke en continue bijdrage leveren aan de verdere ontwikkeling van taal, cultuur en onderwijs. En die vanwege hun verscheidenheid en uniciteit aan producten en activiteiten geacht worden deze bijdrage ook in de toekomst te kunnen leveren.

Dit betekent niet dat we bezuinigingen van andere overheden zullen opvangen. We richten ons op de instandhouding van eerder genoemde schakels waarop onze cultuur drijft en moet blijven drijven. Een top basisinfrastructuur is overigens niet alleen een voorwaarde voor een goed en divers cultureel klimaat, maar bevordert ook de sociale cohesie. Bovendien is het een belangrijke vestigingsvoorwaarde voor inwoners en bedrijven. Een rijk cultureel klimaat,

talrijke activiteiten en een creatief vestigingsklimaat zorgen er ook voor dat meer jongeren en high potentials voor Fryslân zullen kiezen. Dat is goed voor het bedrijfsleven dat (talentvolle) jongeren maar moeilijk kan vinden en vasthouden.

We vragen genoemde instellingen om ons te helpen bij het versterken van de eigen kracht en het zelfbewustzijn van de Friese mienskip. Met hun ervaring en massa kunnen zijn ze mede inhoud geven aan onze ambities met de Friese mienskip.

We kiezen voor investeringen in topvoorzieningen, -evenementen en -gezelschappen die hun koppositie gebruiken om de eigen kracht van de Friese mienskip te versterken. Maar ook om cultureel ondernemerschap te ontwikkelen, Fryslân op de kaart te zetten en om samen te werken met kennisinstellingen en bedrijfsleven om aan talentontwikkeling te doen. Ook vragen we deze instellingen om hun expertise te delen en het initiatief te nemen om de samenwerking in de eigen sector te versterken. We zullen er bij het maken van de productafspraken met deze instellingen op aansturen dat dit gebeurt.

De toekomstbestendigheid van hun plannen voor de bedrijfsvoering is belangrijk. We kijken of de ambities voor het generen van inkomsten reëel zijn en wat er gedaan wordt om een kwetsbare financiële positie te voorkomen. Om toekomstige verschraling van het aanbod te voorkomen en een gezonde exploitatie mogelijk te maken, moeten instellingen hun bedrijfsvoering efficiënter inrichten. In het veld wordt al gesproken over meer samenwerking in de bedrijfsvoering. Denk daarbij aan het voeren van een gezamenlijke back-office, gezamenlijke inkoop en formatie. De provincie stimuleert dat graag.

Aandachtspunt is de toekomstbestendigheid van de activiteiten, producties en collecties. We leggen het accent op de doorwerking van activiteiten en producties en het stimuleren, ontwikkelen en overdragen van nieuwe kunstvormen. Op die manier leveren instellingen een structurele en positieve bijdrage aan het versterken van de gemeenschap.

Instellingen spelen beter op de behoeften in van de gemeenschap als de bedrijfsmatige en de inhoudelijke kant meer in onderlinge samenhang bekeken worden. Zo kan er een sterk cluster Friese taal en cultuur gevormd worden, dat ook inhoudelijk samenwerkt.

Een effectieve en vitale culturele infrastructuur bestaat uit een sterk netwerk van een aantal cruciale instellingen. Zij zijn de initiators van nieuwe ontwikkelingen en dragen kennis en kunde over aan collega's en de gemeenschap. Dit krijgt de komende periode een concreet karakter, doordat wij de inhoudelijke en bedrijfsmatige samenwerking tussen Tresoar en het Fries Museum zullen stimuleren.

Wat willen wij bereiken? 1

Een sterke, toekomstbestendige topbasisinfrastructuur die een wezenlijke bijdrage levert aan producties op het gebied van taal, cultuur en/of onderwijs en die steun biedt op genoemde gebieden zodat bijgedragen wordt aan de vorming en ontwikkeling van een open, Friese mienskip.

Wat gaan we daarvoor doen? 1

De tijdelijke bijdrage van de instellingen die wij beschouwen als de Friese culturele basisinfrastructuur zal vanaf 2013 voor langer dan een jaar vastgelegd worden.

Wat gaan we daarvoor doen? 2

In de productafspraken met deze instellingen vragen wij instellingen:

- cultureel ondernemerschap te ontwikkelen;
- Fryslân op de kaart te zetten;
- samen te werken met kennisinstellingen en het bedrijfsleven;
- aan talentontwikkeling te doen;

- expertise te delen;
- het initiatief te nemen om de samenwerking in de eigen sector te versterken.

Wat gaan we daarvoor doen? 3

Wij zetten in op bedrijfsmatige samenwerking tussen instellingen. Dat kan gedacht in de vorm van een coöperatie.

Wat gaan we daarvoor doen? 4

Wij stimuleren een bedrijfsmatige en inhoudelijke samenwerking tussen Tresoar en het Fries Museum.

Divers cultureel klimaat

Met alleen sterke en efficiënte instellingen in de basisinfrastructuur kunnen we de culturele dynamiek die we nastreven niet realiseren. Ook activiteiten van andere instellingen zijn belangrijk voor het Friese culturele klimaat. Bovendien is het voor de diversiteit belangrijk dat er ruimte is voor projecten en initiatieven.

De diversiteit in activiteiten en aanbod wordt niet geheel gedekt door bekende, bestaande instellingen. Om lacunes op te vangen gaan we bijzondere initiatieven en projecten stimuleren die bijdragen aan een even creatieve als open mienskip. Denk aan locatietheater, professionele dans, operaproducties, fotografie en exposities op het gebied van beeldende kunst en symfonische muziek. Stuk voor stuk activiteiten die buiten het reguliere aanbod vallen, maar wel belangrijk zijn voor het culturele leven in de provincie. Temeer daar ze de aantrekkingskracht van Fryslân versterken.

Dergelijke activiteiten willen we maximaal vier jaar subsidiëren. Het gaat expliciet niet om activiteiten van de instellingen uit de basisinfrastructuur. Verder blijven we investeren in de opleiding talentontwikkeling dans, omdat daar geen opleidingen op het niveau van de centra voor de kunsten bestaan. Daarmee blijven we investeren in actuele ontwikkelingen, zonder het keurslijf van de brûsplakken uit de vorige nota te willen opleggen. Juist het feit dat er zware criteria golden voor brûsplakken, maakte de realisatie ervan niet eenvoudig. Door een aantal speerpunten te benoemen in productie en ontwikkeling wordt dit instrument eenvoudiger uitvoerbaar.

Brûsfûns

We stimuleren ook nieuwe initiatieven die aansluiten op onze ambities om de participatie, meertaligheid en gemeenschapszin te versterken. We denken in eerste instantie aan producties, voorstellingen en andere uitingsvormen die vernieuwing stimuleren en inspelen op actuele ontwikkelingen. We willen hiervoor een fonds voor taal, onderwijs en cultuur in het leven roepen waar iedereen, behalve reeds gesubsidieerde instellingen uit de culturele basisinfrastructuur, een beroep op kan doen.

Belangrijke voorwaarden zijn dat het initiatief vernieuwend moet zijn en (de openheid van) de mienskip moet versterken. Ook kijken we naar de mate van ondernemerschap en wat het initiatief cultuur, taal en/of onderwijs oplevert. Het fonds is niet bedoeld voor cultuureducatie. Dat wordt ondergebracht in de gemeenschappelijk regeling van het landelijk Fonds Cultuurparticipatie (zie Meedoen).

Leeuwarden Culturele Hoofdstad van Europa, 2018

Zoals eerder aangegeven, is het ontwikkelen van een vorm van wereldburgerschap essentieel om de Friese samenleving meer open te stellen en jongeren vast te houden. Verschillende initiatieven stimuleren deze ontwikkeling. De belangrijkste is de kandidatuur van Leeuwarden om in 2018 Culturele Hoofdstad van Europa te worden. De provincie steunt deze kandidatuur en wil Leeuwarden, en daarmee ook Fryslân, stevig op de culturele kaart

zetten. Niet alleen voor de inwoners van Fryslân en Nederland, maar ook om de rest van Europa (en de wereld) te laten zien wat deze provincie te bieden heeft. En hoe Leeuwarden en Fryslân zich onderscheiden van vergelijkbare regio's en steden.

De kandidatuur is niet alleen goed voor het imago van de provincie. Het kan ook resulteren in een toename van het toerisme en een grotere vraag naar het Friese culturele aanbod in het buitenland. De kandidatuur levert aan meer zaken en sectoren een bijdrage dan alleen aan de cultuursector. De Friese cultuur, in de meest brede zin van het woord, wordt ingezet om nieuwe (economische) ontwikkelingen te stimuleren, samenwerking en afstemming in de cultuursector te vergroten, de eensgezindheid te versterken, te herontdekken wat Fryslân en de Friezen allemaal te bieden hebben - én om de vensters naar de buitenwereld verder open te zetten. Belangrijk onderdeel van de kandidatuur is internationalisering. En dat sluit aan bij ons streven naar wereldburgerschap en het versterken van de kennisinfrastructuur.

Ook voor de Friese cultuur heeft de kandidatuur een belangrijke meerwaarde. In een tijd dat er op subsidies gekort wordt, is het voor kunstenaars moeilijker om internationaal te opereren. De kandidatuur CH2018, die een duidelijk internationaal component in zich heeft, kan hier uitkomst bieden.

Festivals

Uit de evaluatie van het festivalbeleid van de afgelopen jaren blijkt dat de festivals in Leeuwarden over het algemeen goed tot zeer goed ontvangen worden. Ze worden gezien als vaste waarden in het hoofdstedelijke culturele klimaat. Festivals zijn in de praktijk een goed visitekaartje voor de stad en provincie en zorgen voor veel publieke belangstelling, positieve aandacht in de media. Ze vergroten de (actieve en passieve) cultuurbeleving van inwoners, zo blijkt uit de evaluatie.

De afgelopen jaren lag in het festivalbeleid de nadruk op het vergroten van de uitstraling van de festivals, met bijzondere aandacht voor het publieksbereik. Op die wijze dragen festivals bij aan de ambitie om van Leeuwarden de spraakmakende hoofdstad van Fryslân te maken. De organisatie van grootschalige evenementen brengt immers een potentiële dynamiek in de stad met zich mee. Die dynamiek zit vooral in het aangaan van lokale en bovenlokale allianties, het aansluiten bij andere (culturele) initiatieven en het aangaan van niet voor de hand liggende samenwerkingsverbanden.

De festivals in Fryslân vormen, doordat ze een breed publiek trekken – en een relatief overzichtelijke organisatie hebben –, een belangrijke schakel in het culturele aanbod in de provincie. In het kader van Culturele Hoofdstad 2018, en om redenen van efficiëntie, werken we samen met de gemeente Leeuwarden aan een gemeenschappelijk festivalbeleid. Ook de zes Friese cultuurnoeken worden hierbij betrokken. We willen daarmee het volgende bereiken:

- meer samenwerking en afstemming in aanbod van culturele instellingen;
- betere programmatische en productionele afstemming van culturele evenementen;
- professionalisering van de culturele infrastructuur ;
- versterken van zwakkere schakels in de infrastructuur;
- het verder openzetten van de vensters om Nederland, Europa en de wereld te laten zien hoe Fryslân bloeit én om onze samenleving open te stellen voor andere culturen en nieuwe ontwikkelingen.

Wat willen we bereiken? 2

Wij bieden een grote verscheidenheid aan initiatieven en producties , die de mienskip als geheel kan laten bloeien, en die bijdraagt aan een divers cultureel klimaat dat ook inspiratie biedt aan internationaal publiek.

Wat gaan we daarvoor doen? 1

Wij verlenen een tijdelijke subsidie (max. vier jaar) aan nader te bepalen initiatieven op het gebied van symfonische muziek, operaproductie, locatietheater, professionele dans, fotografie, talentopleiding dans en exposities betreffende beeldende kunst

Wat gaan we daarvoor doen? 2

We richten een Brûsfûns op waar initiatiefnemers van nieuwe, integrale projecten een beroep op kunnen doen.

Wat gaan we daarvoor doen? 3

We maken afspraken met de gemeente Leeuwarden en Leeuwarden Culturele Hoofdstad om verschillende (culturele) festivals en activiteiten op het gebied van cultuurparticipatie in de stad en daarbuiten gemeenschappelijk mogelijk te maken.

Erfgoedinstellingen

Fryslân bezit veel cultureel erfgoed en een rijkdom en verscheidenheid aan ruimte en landschappen. Veel van wat daarvan bewaard bleef, is vastgelegd in collecties en archieven. Dat is niet alleen interessant en belangrijk voor de Friese mienskip, maar ook voor bezoekers.

We zetten de komende periode in op het (verder) ontwikkelen van de kwaliteiten van ons erfgoed, door instellingen te laten doen waar ze goed in zijn: de cultuur in al haar diversiteit bij mensen onder de aandacht brengen.

Daarbij staan de begrippen collectie en connectie centraal. Aan de ene kant streven we een zo groot mogelijke verscheidenheid aan collecties na. Aan de andere kant geven we de opdracht een zo groot mogelijk publiek te bereiken. Daarbij speelt digitalisering een belangrijke rol. Denk aan de digitalisering van de collecties zelf, maar ook aan de digitale ontsluiting van musea en collecties (Friese erfgoedhub, een centrale plaats waar informatie over het Friese erfgoed verkregen kan worden). Belangrijk is ook dat digitale collecties gekoppeld worden aan landelijke en Europese databases.

Na opening van het Fries Museum op het Zaailand (september 2013) wordt verwacht dat de publieke belangstelling toeneemt. Bij de overige drie provinciale musea streven we naar stabiele bezoekersaantallen. We verwachten dat de musea een actief doelgroepenbeleid voeren - op zowel het niveau van bezoekers, vrijwilligers als vrienden van het museum – om de gemeenschap zoveel en breed mogelijk bij haar ontwikkeling en activiteiten te betrekken. Uit de enquête *Kultuerpartisipaasje yn Fryslân* (april 2012) blijkt dat het bezoeken van de Friese musea met name een activiteit is van inwoners van 65 jaar en ouder. Het Fries Natuurmuseum spreekt overigens wel een jonge doelgroep aan.

De afgelopen periode is een prima start gemaakt met het bewaren, digitaliseren en registreren van de Friese museumcollecties. Dit willen we de komende periode intensiveren. Ook omdat digitalisering kansen biedt, bijvoorbeeld voor cultuureducatie en toerisme.

We constateren dat de Friese musea een belangrijke bijdrage leveren aan zowel het toeristisch aanbod als de marketing van Fryslân. Dat betekent ook dat men daarin zijn verantwoordelijkheid moet nemen. Al dan niet in samenspraak met partners op het gebied van marketing en het ontwikkelen van nieuwe producten en diensten (virtueel en op locatie). Aandacht voor de Friese taal in musea zou daarbij vanzelfsprekend moeten zijn.

Het vertellen van het 'Ferhaal fan Fryslân' vormt de rode draad bij onze inzet op het gebied van erfgoed. Daarbij gaat het niet alleen om het bijzondere karakter van afzonderlijke collecties, maar vooral om de algemene toegankelijkheid daarvan. Daarom willen we het

Ferhaal fan Fryslân zo goed en breed mogelijk digitaal ontsluiten. We onderzoeken of we in koppelingen kunnen leggen met andere onderdelen van het Friese erfgoed zoals landschap, monumenten en archeologie.

Daarbij hebben wij extra aandacht voor de jongere generatie. Om hen (meer) te interesseren en betrekken, moeten instellingen onderzoeken hoe ze het 'Ferhaal van Fryslân' in het onderwijs beter onder de aandacht krijgen. Dat kan bijvoorbeeld door middel van de Friese geschiedeniskanon. Dat is overigens niet alleen een zaak van musea en erfgoedinstellingen, maar ook van alle andere instellingen voor taal, cultuur en onderwijs in de provincie. De Friese Canon biedt een uitgelezen kans voor meer (integrale) samenwerking tussen verschillende instellingen en sectoren. Het drietalig basis- en voortgezet onderwijs kan de Friese Canon bovendien ook mede gebruiken als Friestalige methode voor de geschiedenislessen.

Centraal depot

De laatste jaren is de haalbaarheid onderzocht van een (duurzaam) centraal depot voor de Friese musea en Tresoar. Zo'n depot, eventueel met publieksfunctie, is niet alleen uit efficiëntieoogpunt belangrijk, maar ook om het 'Ferhaal van Fryslân' te vertellen. Gezien de huidige economische omstandigheden wordt opnieuw bekeken worden hoe zo'n depot het beste vorm kan krijgen. Er worden verschillende scenario's uitgewerkt op grond waarvan Provinciale Staten een nieuwe afweging kunnen maken.. Zodra er een centraal depot is, ontstaat er een goed beeld van de overlap in collecties en is een volgende stap om te ontsluiten mogelijk.

Wat willen we bereiken? 3

Voor het fysieke culturele erfgoed streven wij een grote samenhang tussen collecties na en het bereiken van een zo breed mogelijk publiek.

wat gaan we daarvoor doen? 1

Via productafspraken met erfgoedinstellingen stimuleren wij zowel de digitalisering van de eigen collectie als de digitale toegankelijkheid van de erfgoedinstellingen zelf. De digitale collecties worden vervolgens gekoppeld aan landelijke en Europese databases.. We onderzoeken of we in de digitale ontsluiting koppelingen kunnen leggen met andere onderdelen van het Friese erfgoed, zoals landschap, monumenten en archeologie.

Wat gaan we daarvoor doen? 2

Via productafspraken met erfgoedinstellingen stimuleren wij een actief doelgroepenbeleid. Immers, kennis van de verschillende doelgroepen leidt tot een beter inzicht hoe Fryslân profiteert van het aanbod van deze instellingen.

Wat gaan we daarvoor doen? 3

Via de productafspraken met erfgoedinstellingen maken wij afspraken over hoe het Ferhaal fan Fryslân verteld kan worden, bijvoorbeeld met behulp van collectie-uitwisseling, de Fryske geschiedeniscanon en bovengenoemde digitale koppeling.

Wat gaan we daarvoor doen? 4

Het plan voor een centraal depot voor de Friese musea wordt nader uitgewerkt. Dit plan zal aan Provinciale Staten ter goedkeuring voorgelegd worden.

Wat willen we bereiken? 4

Een grotere bijdrage van de Friese musea aan het totale toeristische aanbod en de marketing van Fryslân.

Wat gaan we daarvoor doen? 1

Via productafspraken met musea de samenwerking met de toeristische sector vergroten.

Bibliotheken

De openbare bibliotheek speelt een belangrijke rol in de publieke toegang tot informatie, educatie en cultuur. Zowel fysiek als digitaal. Door maatschappelijke en technologische ontwikkelingen, en de toename van digitale informatie, wordt de rol van de 'digitale bibliotheek' steeds belangrijker. Tegelijk zien we dat de verschillende overheden minder financiën beschikbaar hebben voor bibliotheken.

Deze ontwikkelingen - gecombineerd met de toenemende vergrijzing, krimp van de bevolking en afname van het aantal jongeren dat leest – vergt een gemeenschappelijke inzet om het voorzieningenniveau in stand te houden. Grote verschillen in de manier waarop er wordt bezuinigd, kan de effectiviteit van het bibliotheekstelsel in Fryslân verminderen. De fysieke bibliotheek is vooral een lokale, gemeentelijke verantwoordelijkheid. Het ligt voor de hand dat gemeenten een gezamenlijke visie ontwikkelen op de instandhouding van het voorzieningenniveau, samenwerken op dat gebied. De provincie zal, voor zover het tot haar taak behoort, de basisbibliotheken indirect, via de centrale bibliotheekdienst, ondersteunen bij het op peil houden van het voorzieningenniveau.

Volgens ons zijn “kennis en informatie”, “ontwikkeling en educatie” en “lezen en literatuur” (of: leren, lezen en informeren) de belangrijkste maatschappelijke kerntaken van de bibliotheek. De provincie ziet, in het kader van de nieuwe bibliotheekwetgeving en de kernfuncties, voor zichzelf een rol in het fysieke domein. Het gaat daarbij vooral om het (indirecte) ondersteunen van uitvoerende taken met een bovenlokaal karakter. Denk aan het organiseren van onderling leenverkeer en het afstemmen van het collectiebeleid met de basisbibliotheken en de landelijke collecties. Daarbij ligt een accent op het stimuleren van Friese literatuur in lokale collecties.

Daarnaast zal de provincie het functioneren en versterken van netwerken en allianties stimuleren, waarmee basisbibliotheken hun efficiëntie en kwaliteit verbeteren. Ook zien we voor onszelf een rol weggelegd bij de ontwikkeling en invoering van nieuwe en innovatieve concepten in het fysieke domein. Die rol ligt dan vooral in het bij elkaar brengen van landelijke en lokale initiatieven. Denk aan het bundelen van expertise, stimuleren van een gezamenlijke aanpak en uitvoering en het overdraagbaar en haalbaar maken van innovaties.

De nieuwe bibliotheekwet biedt de provincie de mogelijkheid om facultatieve taken te steunen. We voelen ons (mede)verantwoordelijk voor het stimuleren van initiatieven en het aanreiken van landelijke ontwikkelingen, bijvoorbeeld op het gebied van leesbevordering, informatievaardigheden en mediawijsheid van jongeren. Daarnaast blijven we de komst van een digitale bibliotheken steunen. Omdat de centrale aanpak naar een digitale bibliotheek vergroot wordt, voeren we hier geen zelfstandig beleid op. Wel vervullen we een rol in de implementatie van de digitale bibliotheek bij lokale bibliotheken.

Archieven

De huidige informatiemaatschappij verwacht van de overheid goed, betrouwbaar en toegankelijk archief- en informatiebeheer. Goed archiveren van overheidsdocumentatie is bovendien belangrijk voor de instandhouding en het doorgeven van het culturele erfgoed van Fryslân.

Om dat te kunnen garanderen, moet de informatiehuishouding op peil gehouden of gebracht worden. Men is daar zelf verantwoordelijk voor. Zelf dragen we zorg voor een effectief en efficiënt beheer van onze archieven. Hetzelfde geldt voor de toegankelijkheid en het toezicht

op het beheer van onze archieven. Een andere, formele taak is toezicht op het archiefbeheer van gemeenten en waterschap. We stimuleren hen bovendien om het hele pakket van archieftaken zo volledig mogelijk uit te voeren. Het gaat daarbij om vorming, selectie, het toegankelijk maken van en het actief beschikbaar stellen van de archiefstukken aan het publiek en het veilig en duurzaam bewaren van de archieven. Hiermee wil de provincie gemeenten en het waterschap stimuleren om het nu bestaande archiefpakket verder uit te bouwen en daarmee het bestaande unieke draagvlak voor deze fijn vertakte infrastructuur van archivering te versterken. Niet alleen om zoveel mogelijk mensen te bereiken en kennis te laten maken met belangrijke ontwikkelingen, maar ook om voldoende draagvlak te behouden voor de voortschrijdende taakspecialisatie.

De provincie hanteert het uitgangspunt dat archieven in de eigen omgeving bewaard worden. Bij voorkeur door de eigen archiefvormer. We vinden dat belangrijk, omdat archieven van culturele waarde zijn voor de regio en ze daar ook vaak gezocht en bezocht worden. Dat geldt ook voor particuliere archieven van bijvoorbeeld kerken, bedrijven, verenigingen, burgers en scholen. Daarvan zijn er veel. Ze zijn van grote waarde voor het Friese culturele erfgoed.

De taakverdeling op het gebied van particuliere archieven is niet altijd duidelijk. Wij zetten ons ervoor in om de ontbrekende schakels in de taakverdeling tussen de Friese overheidsinstanties te sluiten.

Archiefstukken van provinciale betekenis kunnen bij Tresoar ondergebracht worden. Tresoar doet op haar beurt haar best om collecties van particuliere archiefstukken, foto's en beeldmateriaal uit de gehele provincie te verzamelen en toegankelijk te maken. Zowel analoog als digitaal. De provincie stimuleert gemeenten om particuliere archieven in te zamelen, om zodoende gaten in de eigen documentatie op te vullen.

Wat willen we bereiken? 5

Het voorzieningenniveau van bibliotheken op peil houden. Gemeenten zijn hierbij eerstverantwoordelijk, de provincie ziet voor zichzelf een rol in het fysieke domein (organiseren onderling leenverkeer, afstemmen collectiebeleid, etc.).

Wat gaan we daarvoor doen? 1

Via productafspraken met de centrale bibliotheekdienst steunen wij:

- de bibliotheken (indirect) bij uitvoerende taken met een bovenlokaal karakter;
- het functioneren en versterken van netwerken en allianties.;
- het ontplooiën van initiatieven op het gebied van leesbevordering, informatievaardigheden en mediawijsheid onder jongeren;
- de implementatie van de digitale bibliotheek in de overgangssituatie bij de lokale bibliotheken.

Wat willen we bereiken? 6

Toegankelijke en complete overheids- en particuliere archieven.

Wat gaan we daarvoor doen? 1

Naast de wettelijke taak in het toezicht op de uitvoering van wet- en regelgeving voor archieven, stimuleren wij de uitvoering van het volledige pakket archieftaken door gemeenten en het waterschap.

Wat gaan we daarvoor doen? 2

We geven voorlichting over verhoging van de kwaliteit van digitale archivering.

Wat gaan we daarvoor doen? 3

We stimuleren het veilig bewaren van archieven in de eigen regio.

Wat gaan we daarvoor doen? 4

We zetten ons in voor een goede taakverdeling tussen de overheidsorganisaties bij het verwerven van particuliere archieven.

Taalbeleid bij gemeenten en in de zorg

Bij taalbeleid gaat het in de eerste plaats om de gemeenschap. Het gemeentelijke taalbeleid is de komende periode vooral gericht op het vormgeven van het taalbeleid in de fusiegemeenten die de komende jaren waarschijnlijk ontstaan.⁷ De provincie heeft een wettelijke regisserende rol bij gemeentelijke herindelingen. Schaalvergroting kan een bedreiging zijn voor het taalbeleid en de positie van de Friese taal, maar ook kansen opleveren. Nieuwe gemeenten moeten namelijk het hoogste niveau van taalbeleid, van bij de fusie betrokken gemeenten, als uitgangspunt nemen.

Bij het vormgeven van nieuw, gemeentelijk taalbeleid in geval van gemeentelijke herindeling vervult de provincie een actieve en stimulerende rol. Dit in samenwerking en overleg met betrokken gemeenten, het ministerie van Binnenlandse Zaken en de Afûk. We willen graag dat betrokken gemeenten hun ambities met hun taalbeleid vastleggen in een bestuurlijke overeenkomst met provincie en Rijk. Daarbij spreekt de Provincie zich uit hoe zij de gemeente kan ondersteunen bij het formuleren van taalbeleid.

Het zogenaamde 'menusysteem' is voor gemeentes een uitstekend hulpmiddel om het gebruik van de Friese taal in verschillende sectoren in kaart brengen. Hieruit blijkt dat gemeenten vaak al veel meer aan taalbeleid doen dat ze zich realiseren. De bestuurlijke overeenkomst, de uitkomsten van deze inventarisatie en de bepalingen van het Europees Handvest voor Regionale Talen en Talen van Minderheden over gemeentelijke fusies, vormen het uitgangspunt van het Taalbeleidsplan dat nieuwe gemeente opstelt.

Het ligt voor de hand om gemeentelijke taalbeleid mee te nemen in de provinciale streekagenda's. Hetzelfde geldt voor het gebruik van het Fries in de zorg. Het beleid is er op gericht het gebruik van de Friese taal in te zetten ter bevordering van de dienstverlening.

⁷ Uitgaande van de aanbevelingen uit het rapport *Meer burger, minder bestuur. Advies over de toekomstige lokaal-bestuurlijke inrichting van de Provincie Friesland* (2011), van de Commissie van Wijzen.

Wat willen we bereiken? 7

De provincie stimuleert het formuleren van taalbeleid bij gemeenten en in de zorg.

Wat gaan we daarvoor doen? 1

De provincie heeft een regisserende rol bij gemeentelijke herindelingen. Deze rol gebruiken wij om bestuurlijke overeenkomsten te sluiten waarbij taalbeleid wordt meegenomen.

Wat gaan we daarvoor doen? 2

We nemen het gemeentelijke taalbeleid en het taalbeleid in de zorg mee in de streekagenda's.

Meertaligens

Inleiding

Vandaag de dag zijn er wereldwijd waarschijnlijk meer twee- of meertaligen dan mensen die één taal spreken. Door immigratie en globalisering zal de groep twee- of meertaligen alleen maar groeien. Steeds meer mensen moeten in meertalige situaties kunnen opereren. Meer en meer wordt meertaligheid de norm en eentaligheid een uitzondering. Fryslân is van oudsher een tweetalig gebied en daarom bij uitstek te beschouwen als een natuurlijk laboratorium voor meertaligheid. Ons beleid richt zich dan ook op het optimaal benutten van de kansen van meertaligheid.

Zoals in de inleiding van deze nota beschreven, is het feit dat in Fryslân meer talen in onderlinge samenhang gesproken worden een zaak van de hele Friese gemeenschap. Waar de ambities in het verleden deels waren gericht op het behoud van het Fries, komt het accent nu meer te liggen op het belang van meertaligheid voor de Friese maatschappij. Daarom willen we dat het Fries een integraal onderdeel wordt al onze activiteiten. Zo zullen we bijvoorbeeld Fries lezen onder jongeren stimuleren door oorspronkelijk Friestalige jongerenliteratuur uit te geven. Zo willen we inspelen op de wensen binnen het onderwijs en een top-down-benadering voorkomen.

We kunnen dus goed inspelen op en profiteren van deze ontwikkeling. Het bewerkstelligen van een positieve houding ten opzichte van meertaligheid is daarbij essentieel. Scholen spelen daarbij een belangrijke rol. Voor de verwerving en de ontwikkeling van een minderheidstaal geldt dat extra. Een school die een minderheidstaal (en meertaligheid) steunt, vergroot de kans dat het nut daarvan wordt begrepen. Bovendien werkt de aandacht voor een minderheidstaal in het onderwijs positief op de verwerving van de taal of een andere, vreemde taal.⁸

Taaloverdracht vindt echter alleen plaats als mensen de Friese taal als een verrijking beschouwen. Dat is lang niet altijd het geval geweest. Met draagvlak voor de taal is de laatste jaren toegenomen, zo blijkt ook uit de evaluatie van de laatste Taalnota. Het Fries krijgt meer ruimte in gezinnen, op scholen, maar ook in de recreatiesector. Om optimaal gebruik te kunnen maken van dit gegeven, richt de provincie zich op vier aspecten:

- Taalattitude: Friezen moeten voldoende zelfvertrouwen hebben om het Fries te gebruiken.
- Veiligheid: overheden moeten ruim baan geven aan het Fries. Alleen zo voelen mensen zich vertrouwd en veilig genoeg om te kiezen voor het Fries in het openbare leven.
- Schrijfvaardigheid: meer mensen moeten Fries kunnen schrijven. Friestalige kinderen leren het Nederlands het best vanuit de eigen taal; dat is beter voor het vertrouwen en de emotionele ontwikkeling van het kind. Bovendien kunnen kinderen profiteren van de transfer die tussen twee of meerdere talen optreedt.
- Taaloverdracht: mensen tussen de nul en dertig jaar leveren een belangrijke bijdrage aan de toekomst van het Fries. Wij willen investeren in deze jongere generatie.

De campagne *Praat mar Frysk* richt zich (onder andere) op taalattitude; daarover meer in het hoofdstuk *Meedoen*. Wat we doen aan de positie van het Fries in het bestuurlijk verkeer,

⁸ Campos M.M. & Rosenberg, F. *Our Day-Care Settings Respect Children: Quality Criteria foar Day Care* (1995) en Cummins, J *Language, power and pedagogy: Bilingual children in the crossfire* (2000).

wordt in dit hoofdstuk nader uiteengezet, evenals de inspanningen van de provincie op het terrein van de taaloverdracht en de schrijfvaardigheid van het Fries.

Consequenties voor het beleid

Taalsociologisch onderzoek

Een nieuwe taalsurvey, als opvolger van *Taal yn Fryslân 2* (1993), biedt inzicht in de actuele taalsociologische situatie in onze provincie. Hiermee kunnen we ons (toekomstig) taalbeleid optimaliseren en effectiever maken. Bovendien kan het onderzoek draagvlak voor taalbeleid vergroten en zijn de uitkomsten belangrijk voor beleidsgebieden waarop de provincie actief is zoals: cultuur-, communicatie-, milieu-, sociaal beleid en verkeer & vervoer. Taalsociologisch onderzoek gaat immers niet sec over de taal, maar het functioneren van de taal in de (Friese) maatschappij.

Wat willen wij bereiken? 1

Een kwalitatief hoogwaardig en toekomstbestendig taalbeleid garanderen, dat gebaseerd is op de actuele taalsituatie in de Friese samenleving.

Wat gaan we daarvoor doen?

In de jaren 2013 – 2016 wordt een nieuw taalsociologisch onderzoek uitgevoerd als vervolg op *Taal yn Fryslân 2* (1993).

NPLD

Het *Network to Promote Linguistic Diversity* (NPLD) is een pan-Europees netwerk van overheden en niet-gouvernementele organen uit minderheidstaalgebieden. Het richt zich op het bevorderen van de diversiteit aan talen in de context van een meertalig Europa. Zo'n vijftig miljoen EU-burgers spreekt een regionale of minderheidstaal. Dat komt neer op 10 % van de EU-bevolking. Het NPLD-netwerk is opgericht om op Europees niveau een platform- en belangenbehartigende functie te vervullen voor de sprekers van deze talen en de verschillende taalbeleidsorganisaties zoals die er in de verschillende Europese landen zijn.

Het netwerk heeft twee groepen leden: full members en associate members. De provincie is sinds 2007 full member van het NPLD. Het NPLD is voor de provincie Fryslân belangrijk voor het vinden van partners voor Europese projecten, voor het verkrijgen van beleidsmatige informatie over taal en cultuur uit Europa en voor advisering en hulp bij het indienen van Europese projecten.

We willen onze voortrekkersrol versterken als het gaat om het belang van meertaligheid in Europa. Daarom willen het hoofdkantoor van het NPLD-netwerk graag naar Fryslân te halen. We hebben in Fryslân de afgelopen jaren een infrastructuur opgebouwd ten aanzien van meertaligheid en minderheidstalen. Zo is er het Europees Kenniscentrum Mercator voor meertaligheid en taalleren, ondergebracht bij de Fryske Akademy in Leeuwarden, dat een groot internationaal netwerk onderhoudt van instellingen op het terrein van meertaligheid, binnen en buiten Europa. Mercator doet onderzoek naar meertaligheid in onderwijs en maatschappij.

Het lectoraat "Fries en Meertaligheid in Onderwijs en Opvoeding" van de NHL en Stenden mag in dit verband ook niet onvermeld blijven. We zien onze doorgaande meertalige leerlijn als een good practice in Europees verband. Die leerlijn omvat onder meer twee- en Friestalige peuterspeelzalen en centra voor kinderopvang, drietalige basisscholen met naast het Nederlands, het Fries en het Engels als instructietaal, een drietalige Pabo die de scholen optimaal bedient, een drietalige stroom in het voortgezet onderwijs (met dezelfde

instructietalen) en een academische master meertaligheid (in UCF-verband). In die infrastructuur, in het natuurlijk laboratorium voor meertaligheid dat Fryslân is, past de hoofdzetel van het NPLD erg goed.

Wat willen wij bereiken? 2

Wij willen onze voortrekkersrol op het gebied van meertaligheid op Europees niveau versterken en de positie van het Fries in een meertalige context versterken.

Wat gaan wij daarvoor doen ?

Wij streven ernaar om het hoofdkantoor van het Network for the Promotion of Linguistic Diversity (NPLD) naar Fryslân te halen.

Streektaalen

Onder meertaligheid verstaan we niet alleen het gebruik van talen als Fries en Nederlands. Ook de Friese streektaalen spelen een belangrijke rol. We willen daarom ons streektaalbeleid verbreden en ons niet alleen richten op het Stellingwerfs en het Bildts, maar ook op de andere regionale en lokale talen in Fryslân, zoals het Amelands, het Aasters, het Midslanders, het Westers, het Schiermonnikoogs, het Hindeloopers en de acht stadsfriese varianten. Wij geven daarmee gehoor aan de roep uit de Friese samenleving en de politiek om onze scope te verbreden. . Voor alle streektaalen geldt wel dat de betreffende gemeenten eerstverantwoordelijk zijn. Wij voeren in principe een volgend beleid, maar kunnen ook stimulerend optreden.

Wat het Stellingwerfs betreft streven de gemeenten Oost- en Weststellingwerf naar een op elkaar afgestemd streektaalbeleid. De provincie is daarin volgend. Bij de subsidiëring van het streektaalbeleid wordt uitgegaan van een evenredige verdeling over de betrokken overheden (beide gemeenten en provincie) met een maximale bandbreedte van 10%. Is het verschil tussen beide gemeenten groter, dan neemt de provincie het gemiddelde als uitgangspunt voor de hoogte van de subsidie.

Wij willen de uitvoering van het provinciale streektaalbeleid graag onderdeel laten uitmaken van de streekagenda's. Het Stellingwerfs zou dan onder Streekagenda Zuidoost vallen. We vinden het voor deze streektaal en meertaligheid belangrijk dat naar voorbeeld van EduFrysk, EduStellingwerfsk wordt ontwikkeld. EduFrysk is een digitale leeromgeving voor het Fries, die mensen in staat stelt om in hun eigen omgeving en in hun eigen tijd op een praktijkgerichte manier het Fries onder de knie te krijgen. Voor het Fries werkt deze benadering goed; de digitale leeromgeving sluit vooral goed aan op de verwachtingen en leerstrategieën van jongeren. Een op EduFrysk gebaseerde digitale leeromgeving voor het Stellingwerfs kan dan ook goede diensten bewijzen bij de overdracht van deze streektaal naar een volgende generatie. Provincie en beide gemeenten zullen dit in onderlinge samenwerking financieren.

Wat willen wij bereiken? 3

We versterken de komende periode de meertaligheid in Fryslân over de gehele breedte, dus inclusief regionale en lokale talen.

Wat zullen wij daarvoor doen? 1

Naast het Fries en de bekende streektaalen Bildts en Stellingwerfs, voeren we ook (volgend) beleid op de andere regionale en lokale talen in onze provincie. Wij brengen de uitvoering van het provinciale streektaalbeleid in de streekagenda's onder.

Wat willen wij bereiken? 4

Wij willen de overdracht van het Stellingwerfs op een nieuwe generatie bevorderen. Dat is cruciaal voor de overlevingskansen van deze streektaal op de langere termijn.

Wat zullen wij daarvoor doen? 2

Wij laten specifiek voor het Stellingwerfs, naar het voorbeeld van Edufrysk Edustellingwerfsk ontwikkelen.

Literatuur

De Friese literatuur is van groot belang. Niet alleen vanwege haar eigen literaire waarde, maar ook voor het voortbestaan van de Friese taal. Met name dit laatste wordt vaak onderschat. Voor het onderhoud en uitbouwen van het Fries is Friestalige literatuur belangrijker dan Nederlandstalige literatuur is voor het Nederlands. Geschreven Fries is immers grotendeels afhankelijk van Friestalige literatuur, aangezien er relatief weinig Friese bulklectuur is.

We steken veel energie in het aanleren van Fries als spreek-, lees- en schrijftaal in het primaire en voortgezet onderwijs. Ons literatuurbeleid sluit hierop aan. We stimuleren het lezen van Friestalige literatuur, omdat literatuur essentieel is voor onderhoud en overdracht van het Fries. We blijven de uitgave van Friestalige literatuur, en die in de streektaalen, subsidiëren. Dat geldt voor de organisatie van literaire activiteiten.

Tresoar krijgt een belangrijker rol in de Friese letteren. Tresoar had al een literaire opdracht omdat het Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum (FLMD) er is ondergebracht. Wij zullen ook de promotie van Friese kinderboeken en (jeugd)literatuur aan Tresoar overdragen. Zo wordt het literaire profiel van Tresoar versterkt.

Als dat gebeurt, is een groot deel van de uitvoering van het letterenbeleid bij Tresoar neergelegd. Denk aan het Friese Boekebal, de Maand van het Friese Boek en de organisatie en de uitreiking van de provinciale literaire prijzen. Door de uitvoering van het letterenbeleid zoveel mogelijk bij één partij te beleggen in plaats van deels bij de provincie zelf en deels bij verschillende instellingen, kunnen we een krachtiger literair beleid voeren.

Om de Friese literatuur een groter podium te bieden dan onze provincie, ontwikkelen we samen met het Nederlands Letterenfonds en Tresoar de brochure *Books from Fryslân*. Dat gebeurt naar voorbeeld van het succesvolle *Ten Books from Holland en Flanders*, waarmee de Nederlandse en Vlaamse literatuur in het buitenland wordt gepromoot. Zulke uitgaven trekken de aandacht van buitenlandse uitgevers. Ze functioneren als hulpmiddel voor buitenlandse uitgevers die op zoek zijn naar literatuur uit andere landen/gebieden om in vertaling uit te brengen in eigen land.

De eerste uitgave van *Books from Fryslân* wordt een internationale introductie van de Friese literatuur. Daarin worden uit alle literaire genres (fictie: proza en poëzie, literaire non-fictie, kinder- en jeugdliteratuur) ten minste één artistiek succesvolle titel, verschenen na 2000, gepresenteerd. Per geselecteerde titel wordt een enthousiasmerende tekst, een korte b(i)ografie van de auteur, enkele wervende citaten uit literaire kritiek en nadere informatie over de rechten van het werk verzameld. Daarnaast worden er één a twee aansprekende hoofdstukken per titel in het Engels vertaald.

De eerste uitgave van *Books from Fryslân* moet in de aanloop naar de Frankfurter Buchmesse verstuurd worden aan potentieel geïnteresseerde uitgevers. Op de Buchmesse kunnen de titels uit *Books from Fryslân* dan worden 'gepitch't' door diezelfde uitgevers.

Het is daarom belangrijk om een goede ambassadeur, een zogenaamde intendant voor de Friese literatuur te vinden die de Friese literatuur een warm hart toedraagt. Die intendant

moet inhoudelijk bekend zijn met de Friese de weg weten in het (internationale) literaire netwerk van uitgevers. Zo'n intendant moet als vertegenwoordiger van de Friese uitgevers en literatuur in staat zijn om deel te nemen aan zakelijke afspraken met buitenlandse uitgeverijen.

De Nederlandse delegatie zal op de Buchmesse versterkt worden met deze Friese intendant. De Frankfurter Buchmesse kent ieder jaar een ander thema, een ander "Schwerpunkt". Op de Frankfurter Buchmesse van 1993 was Nederlandse literatuur het Schwerpunkt. Dat zorgde voor een opleving van Nederlandse literatuur in Duitsland en andere taalgebieden. De brochure van *Ten Books from Holland en Flanders* speelt sinds die tijd een belangrijke rol als het gaat om het uitgeven van Nederlandse literatuur in andere taalgebieden.

Het is onze droom om 'Literatuur uit Europese minderheidstaalgebieden' ooit nog eens het Schwerpunkt op de Buchmesse te laten zijn. De uitgave van Books from Fryslân komt tegemoet aan de wens van Friese literaire instituties om de Friese literatuur te exporteren naar het buitenland. Daarnaast kan Books from Fryslân fungeren als overzichtelijke selectie van Friese literatuur voor Nederlandse uitgeverijen en critici.

Voor jonge kinderen en volwassenen verschijnt er naar verhouding behoorlijk wat Friestalige literatuur. Voor jongeren en pubers verschijnt daarentegen bijna niets. Er is dus behoefte aan Friestalige jongerenliteratuur. Die wens leeft ook in het Friese literaire veld en in de Friese politiek. Een Friese Carry Slee of Karel Eijkman is echter nog niet opgestaan, terwijl dat de taaloverdracht en de vraag naar zulke boeken in het Fries bij jongeren enorm zou stimuleren. Zulke boeken kunnen bijvoorbeeld gebruikt worden bij het vak Fries in het voortgezet onderwijs. Om schrijvers te stimuleren willen we met schrijversbeurzen gaan werken. Wij denken aan zo'n vijf schrijversbeurzen op jaarbasis.

Voor de Friese literatuur is het van belang dat er nieuwe talentvolle schrijvers bij komen. Daarom zullen we debutantenbeurzen introduceren. Daar schenken we na de jeugdliteratuur aandacht aan, door in het tweede of derde jaar van deze beleidsperiode vijf beurzen voor dit doel beschikbaar te stellen. Verder kan natuurlijk ook bekeken worden welke andere genres in de Friese literatuur extra aandacht verdienen.

De Friese literaire tijdschriften Ensafh en De Moanne (tevens cultureel opinieblad) krijgen al geruime tijd een meerjarige subsidie van de provincie, aangevuld met een incidentele bijdrage. Beide tijdschriften vervullen een belangrijke kweekvijverfunctie in het Friese literaire veld. Zonder deze financiële steun kunnen beide bladen in de huidige vorm niet bestaan. Fries literair talent publiceert vaak eerst in één van beide bladen, alvorens eigen werk uit te geven. De Moanne en Ensafh kunnen vanaf 2012 dan ook op een volledige, meerjarige ondersteuning van de provincie rekenen. Het Nederlands Letterenfonds zal beide tijdschriften niet langer subsidiëren.

Voorwaarde voor het voortbestaan van de beide tijdschriften is daarom dat er actief naar andere financieringsbronnen wordt gezocht door de tijdschriften, er inhoudelijke verbreding plaatsvindt en dat er - waar mogelijk - (nog) intensiever gebruik gemaakt wordt van het internet.

Wat het Fries in de andere geschreven media betreft, lag de focus van de provincie de afgelopen jaren vooral op de productie en de verspreiding van de Thematijdschriften. Zo kwam een breed publiek in aanraking met het geschreven Fries.

Het blijkt dat van de Thematijdschriften gericht op de doelgroep jonge ouders (en opa's en oma's), het magazine "Heit en Mem" het gretigst aftrek vindt. De combinatie met de website www.heitenmem.nl werkt goed; beide media versterken elkaar.

Met "Heit en Mem" wordt een dubbel doel gediend. Ten eerste wordt: het geschreven Fries bij een breed publiek onder de aandacht gebracht. Ten tweede wordt het taalgedrag en de taaloverdracht van jonge ouders in het kader van meertaligheid beïnvloed. Toch is het ook van belang om oog te houden voor andere doelgroepen, zoals pubers en twintigers.

Voor de Thematijdschriften ligt een verdere combinatie van web en tijdschrift voor de hand, evenals een slim doelgroepenbeleid.

Wat willen wij bereiken? 5

Wij willen nieuw perspectief bieden voor het aanbod, de afzet en de productie van Friese literatuur. Ook willen wij het lezen van Friestalige literatuur stimuleren, omdat diezelfde literatuur een cruciale rol speelt in het onderhoud en de overdracht van de Friese taal naar een volgende generatie.

Wat gaan we daarvoor doen?

- De uitvoerende taken binnen het letterenbeleid voor een groot deel onderbrengen bij één instelling.
- Ieder jaar een brochure *Books from Fryslân* uitbrengen en een intendant voor de Friese taal aanstellen.
- Vijf debutantenbeurzen uitreiken aan talentvolle nieuwe Friese schrijvers. Vijf per jaar.
- De provinciale bijdrage voor de tijdschriften *De Moanne* en *Ensafh.*, (o.a.) belangrijke kweekvijvers voor nieuw literair talent, volledig meerjarig maken. In de productafspraken is aandacht voor het verder combineren van web en tijdschrift en doelgroepenbeleid.
- Promotie van Friestalige boeken door o.a. de *Moanne fan it Fryske Boek* en het uitreiken van literaire prijzen.
- Subsidiëren van het uitgeven van Friese literatuur.
- Subsidiëren van literaire activiteiten.

Taalwet en Taalorgaan

Naar verwachting wordt in 2012 de Wet Gebruik Fries Taal (hierna: Taalwet) vastgesteld door de Tweede Kamer. De Taalwet voorziet in het instellen van een Orgaan voor de Friese Taal (hierna: Taalorgaan), dat rapporteert aan het ministerie van Binnenlandse Zaken het college van Gedeputeerde Staten en andere bestuursorganen en gerechtelijke instanties over de ontwikkelingen rond de Friese taal en cultuur. Dat in relatie tot het Europees Handvest voor regionale en minderheidstalen, het Kaderverdrag voor bescherming van nationale minderheden, de Taalwet en de BFTK.

Bedoeling is dat het Konsultatyf Orgaan Frysk (KOF), gefinancierd door BZK, opgaat in het Taalorgaan. Daarmee voeren we (deels) het advies uit van het eerdere Berie foar it Frysk om een Taalorgaan in te stellen.

Voor het instellen van het Taalorgaan is, vanaf 2013, in een meerjarige provinciale bijdrage voorzien. De Taalwet stelt immers dat bestuursorganen met Fryslân als werkterrein, al dan niet behorend tot de centrale overheid, regels moeten opstellen voor gebruik van de Friese taal in schriftelijke stukken en mondeling verkeer, en voor wat betreft de positie van de Friese taal in de betreffende organisaties. Het Taalorgaan is daarmee in feite een combinatie van het KOF en het Berie foar it Frysk, maar dan met een wettelijke bevoegdheid.

Stipepunt 2.0

Het Taalorgaan rapporteert over het taalbeleid of het ontbreken ervan bij gemeenten, andere overheidsorganen en de onderdelen van de rechtelijke macht die Fryslân als werkterrein hebben. Het Stipepunt 2.0 kan in samenspraak met de betreffende instellingen de

bevindingen van het Taalorgaan handen en voeten geven in de vorm van taalbeleid, zodanig dat het strookt met de Taalwet en het Europees Handvest.

Het hedendaagse Stipepunt Frysk van de Afûk richt zich met name op promotie, voorlichting, informatievoorziening, documentatie, advies en begeleiding op het gebied van meertaligheid en Fries. Het Stipepunt 2.0 zou zich voortaan exclusief moeten richten op promotie en voorlichting op het vlak van meertaligheid. Daarbij horen de ontwikkeling van voorlichtingsmateriaal en de ontwikkeling en uitgave van leermiddelen voor de keten van consultatiebureaus, voorschoolse opvang, peuterspeelzalen en primair, voortgezet en beroepsonderwijs. Mogelijk kan het Stipepunt daarbij samenwerken met het Taalsintrum Frysk van Cedin. Verder moet het Stipepunt 2.0 zich bezighouden met voorlichting en advies over taalbeleid aan gemeenten, de zorgsector en het bedrijfsleven. Zo zetten we de middelen voor taal- en onderwijsbeleid efficiënter in en voorkomen we dubbelingen in de uitvoering.

Wat willen wij bereiken? 6

Wij willen dat bestuursorganen met Fryslân als werkterrein, al dan niet behorend tot de centrale overheid, regels opstellen voor gebruik van de Friese taal in schriftelijke stukken en mondeling verkeer, en haar interne taalbeleid.

Wat gaan we daarvoor doen? 1

Een Orgaan voor de Friese taal (Taalorgaan) instellen, dat rapporteert over het taalbeleid of het ontbreken daarvan bij gemeenten, andere overheidsonderdelen die Fryslân als werkterrein hebben en onderdelen van de gerechtelijke macht die Fryslân als werkgebied hebben.

Wat gaan we daarvoor doen? 2

Een Stipepunt 2.0 oprichten, dat in samenwerking met de betreffende overheden/overheidsonderdelen/onderdelen van de gerechtelijke macht, de rapportages en bevindingen van het Taalorgaan concreet handen en voeten geeft in de vorm van taalbeleid, en daarbij gebruik maakt van best practices uit andere minderheidstaalgebieden in Europa.

Wat willen wij bereiken? 7

Een centrale uitvoering van promotie, voorlichting, informatievoorziening, documentatie, advies en begeleiding op het gebied van meertaligheid en Fries.

Wat gaan we daarvoor doen? 1

De provincie stimuleert het logischer vormgeven en uitvoeren van bovengenoemde activiteiten op het gebied van het Fries en meertaligheid bij een Stipepunt 2.0. Daarvoor worden deze ondergebracht bij dit steunpunt, net als de voorlichting over taalbeleid aan gemeenten, zorgsector en bedrijfsleven. Dit gebeurt mede op basis van subsidiëring

Meertaligheid in het onderwijs

Meertaligheid houdt veel mensen bezig, ook buiten Fryslân. De wereld wordt steeds kleiner en mensen moeten steeds meer talen leren en gebruiken. De Europese Unie wil dat alle Europeanen naast hun moedertaal ook een tweede taal leren spreken. Begrijpelijk, want meertaligheid heeft een positief economisch effect: een goede taalbeheersing vergroot de kansen op de arbeidsmarkt en het internationaal handelsverkeer.

Voor wie in Fryslân aan het werk wil, is het een voordeel om een goede kennis van de Friese taal te hebben. Daarnaast heeft meertaligheid een economisch effect: door een betere taalbeheersing wordt de positie van schoolverlaters op de arbeidsmarkt versterkt. Immers: wie in drie talen les krijgt, leert er makkelijker nog een vierde of vijfde (vreemde) taal bij. Door systematisch onderwijs kunnen leerlingen prima leren om soepel drie of meer talen zowel mondeling als schriftelijk te gebruiken.

Uit onderzoek blijkt dat positieve resultaten van het drietalig onderwijs in Fryslân, waarbij het Nederlands, Fries en Engels als instructietaal fungeren, in drie conclusies samengevat kunnen worden:

- De leerprestaties ten aanzien van het Nederlands in groep 8 zitten op landelijk niveau. Aandacht voor Engels en Fries gaat niet ten koste van het Nederlands;
- Drietalig onderwijs zorgt ervoor dat leerlingen beter scoren op Fries lezen en schrijven;
- Leerlingen van meertalige scholen gaan gemakkelijker om met het Engels. Ze hebben meer flair, durven de taal sneller te gebruiken en schakelen daardoor vlot over.

We willen de positie van de Friese taal in het onderwijs verstevigen en meertaligheid bevorderen. We zetten dan ook in op een doorgaande meertalige leerlijn: vanaf de peuterspeelzaal tot en met het academisch onderwijs. Op drietalige basisscholen zullen we nagaan of het goed is om het Engels al eerder, bijvoorbeeld vanaf groep 3, te introduceren als instructietaal. De mogelijkheden daartoe verkennen we de komende tijd, ook in relatie tot de Wet op het primair onderwijs (WPO).

Idealiter zou iemand een groot deel van de doorgaande leerlijn in één plaats, gemeente of regio moeten kunnen volgen, zoals nu bijvoorbeeld in Burgum mogelijk is. Zo ontstaat een goede overgang tussen de verschillende onderwijssectoren en kunnen kinderen in hun eigen omgeving van een tweetalige peuterspeelzaal, via een drietalige basisschool naar een drietalige stroom in het voortgezet onderwijs gaan. Een doorgaande leerlijn kan bij uitstek op lokaal, gemeentelijk niveau vormgegeven worden. Dit vraagt dus om een gebiedsgerichte aanpak en aandacht in de provinciale streekagenda's.

Uit de evaluatie van de taalnota blijkt dat het beleid om te komen tot een groot aantal Fries- of tweetalige kindercentra al een aantal jaren erg effectief is. Het aantal kindercentra dat een duidelijk taalbeleid voert kent een jaarlijkse toename van 10 instellingen; er zijn nu zo'n 110 Fries- of tweetalige peuterspeelzalen en centra voor kinderopvang. Een belangrijke voorwaarde om peuterspeelzalen en kinderdagverblijven te interesseren voor meertaligheid is het draagvlak bij de ouders.

Om goed meertalig onderwijs te bewerkstelligen, moet er aandacht zijn voor de opleidingen voor leidsters in de kinderopvang en peuterspeelzalen (ROC's) en docent basis- en voortgezet onderwijs (HBO/WO). Bij de ROC's moet er in het curriculum aandacht worden besteed aan meertaligheid en de ontwikkeling daarvan bij jonge kinderen. Op de Friese Pabo's wordt geïnvesteerd in een drietalige pabostroom en het opleiden van docenten met een bevoegdheid Fries, al dan niet behaald in een nascholingstraject. De eerste- en tweedegraads lerarenopleiding Fries verzorgt al zulke trajecten voor docenten Fries in het voortgezet onderwijs.

Ons doel is dat er in de toekomst alleen nog docenten met een passende bevoegdheid Fries voor de klas staan in het basis- en voortgezet onderwijs. Wij sluiten daarbij aan bij het laatste rapport van de onderwijsinspectie over het Fries in het onderwijs. Daarin staat dat er op dit moment nog te veel onbevoegd les wordt gegeven als het gaat om het Fries.

Bestuurders, schoolleiders en leerkrachten moeten de volledige verantwoordelijkheid nemen voor goed onderwijs van en in het Fries. Daarbij willen wij hen voor meertalig onderwijs interesseren door regelmatig overleg met de onderwijskoepels primair en voortgezet onderwijs en andere spelers in het veld.

Regelmatig overleg met subsidiepartners en het onderwijsveld blijft belangrijk. Daarom willen we de huidige KAG-overlegstructuur veranderen.⁹ We willen de KAG's, VVE, PU en FU omvormen tot adviesgroepen meertaligheid. Dat doet meer recht aan de rol die zij nu vervullen. De onderwijskoepels zijn vertegenwoordigd in een onderwijscommissie, die de gedeputeerde kan adviseren over uiteenlopende onderwijszaken. Voorbeelden daarvan zijn, naast meertaligheid en Fries, de realisatie van onderwijsspreiding, passend onderwijs en onderwijskwaliteit.

In de nota onderwijsnota Boppeslach (2007) zijn ambitieuze doelen voor het Fries in het onderwijs geformuleerd. Uit evaluaties¹⁰ en het rapport *Tussen wens en werkelijkheid* (2010) over de kwaliteit van het Fries in het onderwijs van de onderwijsinspectie, blijkt echter dat de werkelijkheid nog ver afstaat van deze ambities. Hoewel we nog steeds ambitieus zijn en het uitvoeringsprogramma 2011-2015 verdergaande doelen bevat, is de komende jaren een ander plan van aanpak nodig is om de gestelde doelen te behalen. Dat betekent dat er accenten verschoven moeten worden in vergelijking met het plan van aanpak in de nota Boppeslach 2007.

Uit het inspectierapport blijkt ook dat bijna een kwart van de basisscholen een taalcoördinator heeft en dat nog eens 8 procent een beroep kan doen op een bovenschools taalcoördinator. Het aantal scholen met een taalcoördinator is daarmee in 2009 veel hoger dan in 2005 (144 scholen nu tegenover 41 in 2005), zo blijkt uit de evaluatie van de Taalnota.

Taalcoördinatoren houden zich vooral bezig met het schrijven van taalbeleidsplannen voor scholen (waar het Fries deel van uitmaakt) en het begeleiden van de invoering van nieuwe methoden voor Fries. Het beleid van de provincie ten aanzien van taalcoördinatoren blijkt duidelijk succesvol te zijn. Daarmee is echter nog geen volledig dekkend netwerk van taalcoördinatoren in het Friese basisonderwijs gerealiseerd. Het is dan ook onze ambitie om in 2015 in Fryslân over een provinciaal dekkend netwerk van taalcoördinatoren in 2015 te beschikken.

Fries in het middelbaar beroepsonderwijs

In tegenstelling tot in het primair- en voortgezet onderwijs, waar de positie van het Fries in de onderwijswetgeving verankerd is, heeft het Fries in het middelbaar beroepsonderwijs geen officiële status. Nederland ondertekende voor het Fries 48 stukken van het Europese Handvest voor regionale talen of die van minderheden, waaronder artikel 8 van deel III. Hierin zijn alle onderwijsvormen geratificeerd, behalve onderdeel 8d over het technisch- en beroepsonderwijs. Ratificatie van deze paragraaf, die in vorm gelijk is aan die van het voortgezet onderwijs, zou de positie van het Fries in het MBO behoorlijk verbeteren.

De Friese taal heeft in het MBO wel een aantoonbare, informele status. Al verschilt die per onderwijsinstelling en per sector. Uit een onderzoek onder een groot aantal Friese bedrijven blijkt dat het Fries in deze bedrijven een duidelijke informele positie heeft, en ook dat er een duidelijke behoefte is aan personeel dat het Fries goed kan verstaan en spreken. In veel gevallen is dat bij het selecteren van personeel een pre, en bij een klein deel van de ondervraagde bedrijven is dit zelfs een harde functie-eis.

⁹ KAG = Coördinatie en Adviesgroepen Fries in VVE (Vroeg- en Voorschoolse Educatie), PO (primair onderwijs) en VO (voortgezet onderwijs).

¹⁰ Evaluaties door de projectleiding, vastgesteld door PS in de evaluatienota Boppeslach bij de verlenging van Boppeslach in november 2010.

Het provinciale beleid is erop gericht om het Fries vanuit haar duidelijk informele positie, middels herkenning en erkenning, een betere positie te geven in de leer- en beroepssituaties van de opleidingen die door de drie onderwijsinstellingen in Fryslân verzorgd worden. Dat betekent dat er voldoende faciliteiten moeten zijn, zodat het Fries op een integratieve wijze gebruikt kan worden. De provincie streeft daarbij naar een krachtige Friestalige leeromgeving in het grootste deel van de sectoren binnen Friese MBO-instellingen. Hieronder vallen ook programma's die voor cursisten die zich in een of meer deelvaardigheden van de Friese taal willen bekwamen. Tenslotte is het belangrijk dat er overleg plaatsvindt met expertisecentra en de Friese MBO's over de ruimte voor exameneisen voor het Fries en de taal als vak.

Wat willen wij bereiken? 8

Wij willen de positie van het Fries in het onderwijs verstevigen en meertaligheid bevorderen. Wij streven daarbij naar¹¹:

- 200 tweetalige peuterspeelzalen en centra voor kinderopvang in 2015;
- 25% fan alle basisscholen is drietalig in 2015;
- 10 locaties voor voortgezet onderwijs met een meertalige stroom in 2015;
- Inzetten op de meertalige pabostroom;
- Inzetten op doorgaande meertalige leerlijnen op lokaal niveau;
- Een provinciaal dekkend netwerk van taalcoördinatoren in 2015;
- Alleen leerkrachten met een passende bevoegdheid Fries voor de klas;
- Een krachtige Friestalige leeromgeving bij het grootste deel van de sectoren van de Friese MBO-instellingen in 2015.

Wat gaan we daarvoor doen? 1

Wij zetten in op het realiseren van een doorgaande leerlijn Fries van peuterspeelzaal/kinderopvang tot en met academisch onderwijs, in het kader van een meertalig model. Wij zetten daarbij breed in op de hele keten die nodig is voor het realiseren van kwalitatief goed onderwijs in het Fries in alle onderwijssectoren door: promotie – werving en begeleiding – ontwikkeling van materiaal – ontsluiting van kennis – opleiding/kwaliteitsontwikkeling – borging van kennis – kwaliteitsbewaking.

Wat gaan we daarvoor doen? 2

Wij promoten de voordelen meertalig onderwijs, zowel richting schoolbesturen als docenten als leerlingen als ouders. Bovendien zetten we in op werving en begeleiding van drietalige scholen en kinderopvang of peuterspeelplaatsen met een Fries of tweetalig beleid. Verder moet de opleiding van leidsters en docenten in het basis- en voortgezet onderwijs beter aansluiten op de meertalige praktijk. Daar zullen wij ons hard voor maken.

Voor meertalig onderwijs zijn meertalige methoden noodzakelijk. Wij laten meertalig en Fries materiaal ontwikkelen dat aansluit bij bestaande methoden en zetten in op verdere digitalisering van bestaande methoden (verdere digitalisering Studio F en Freemwurk.nl). Verder sluiten wij aan op de ontwikkelingen in het Lectoraat Meertaligheid en de master Meertaligheid van de UCF.

Wat gaan we daarvoor doen? 3

Op basis van de goede informele positie van de Friese taal in het MBO de taal een betere positie geven in de leer- en beroepssituaties van de opleidingen die door de drie ROC's in Fryslân worden verzorgd. De provincie streeft er naar dat er in 2015 bij het grootste deel van de sectoren van de Friese MBO-instellingen sprake

¹¹ Overeenkomstig de doelstellingen zoals geformuleerd in het coalitieakkoord en het uitvoeringsprogramma 2011 – 2015.

is van een krachtige Friestalige leeromgeving. Wij voeren overleg met de expertisecentra en de Friese MBO-instellingen over de ruimte voor de Friese taal als vak en over de ruimte voor examineringseisen op het gebied van de Friese taal.

Wat willen wij bereiken? 9

Bestuurders, schoolleiders en leerkrachten nemen verantwoordelijkheid voor goed onderwijs van en in het vak Fries op school.

Wat gaan we daarvoor doen? 1

Wij overleggen op regelmatige basis met de schoolbesturen en bekijken de adviseringsstructuur voor Fries/meertaligheid in het onderwijs opnieuw. Wij streven naar de realisatie van een onderwijscommissie, die in overleg met de gedeputeerde afspraken maakt over het te voeren taalbeleid in het onderwijs, waaronder de kerndoelen voor het vak Fries en het verlenen van ontheffing voor het vak Fries. In deze commissie kunnen ook zaken als de gevolgen van krimp in het onderwijs worden besproken. .

Wat willen wij bereiken? 10

Het onderwijs in het vak Fries is kwalitatief van goed niveau.

Wat zullen wij daarvoor doen? 1

Wij zetten in samenwerking met het Rijk (en op grond van advies van de onderwijsinspectie) een leerlingvolgsysteem op. We laten methode-onafhankelijke toetsen voor het vak Fries ontwikkelen. Wij willen op termijn geen docenten meer zonder passende bevoegdheid voor de klas zonder een passende bevoegdheid Fries. Verder zetten wij een referentiekader meertaligheid op volgens de systematiek van de Referentiekaders Taal van het Rijk.

Wij formuleren een ontheffingsbeleid formuleren. Op basis daarvan kan aan scholen al dan niet, of deels ontheffing worden verleend voor het geven van het vak Fries.

Begroting

Begroting nota naar beleidsvelden	2013	2014	2015	2016
Cultuur-, taal- en onderwijsfonds	370.000	370.000	370.000	370.000
Upgraden prijzenbeleid	50.000	50.000	50.000	50.000
Cultuureducatie	305.000	305.000	305.000	305.000
Cultuurbeleid	420.000	420.000	420.000	420.000
Evenementen en festivals	100.000	100.000	100.000	100.000
Taalbeleid	500.000	500.000	500.000	500.000
Fries in de geschreven media	80.000	80.000	80.000	80.000
Doorgaande Leerlijn	100.000	130.000	189.000	189.000
Friese culturele basisinfrastructuur	788.894	788.894	788.894	788.894
Uitvoeringsregeling Taal en Cultuur	418.447	564.833	564.833	618.557
Orgaan Friese Taal / Stipepunt	203.500	203.500	203.500	203.500
Onderwijsbeleid	926.069	926.069	951.069	951.069
Friese taal in het mbo	50.000	50.000	50.000	50.000
Friese taal materiële instandhouding in onderwijs	283.112	283.112	283.112	283.112
Totaal	4.595.022	4.771.408	4.855.408	4.909.132

Begroting nota naar lijnen	2013	2014	2015	2016
Mienskip				
Cultuur-, taal- en onderwijsfonds	370.000	370.000	370.000	370.000
Cultuurbeleid	210.000	210.000	210.000	210.000
Evenementen en festivals	100.000	100.000	100.000	100.000
Taalbeleid	166.667	166.667	166.667	166.667
Friese culturele basisinfrastructuur	394.447	394.447	394.447	394.447
Meartaligens				
Taalbeleid	166.667	166.667	166.667	166.667
Orgaan Friese Taal / Stipepunt	203.500	203.500	203.500	203.500
Fries in de geschreven media	80.000	80.000	80.000	80.000
Doorgaande leerlijn	100.000	130.000	189.000	189.000
Onderwijsbeleid	926.069	926.069	951.069	951.069
Friese taal in het mbo	50.000	50.000	50.000	50.000
Friese taal materiële instandhouding in onderwijs	283.112	283.112	283.112	283.112
Meidwaan				
Upgraden prijzenbeleid	50.000	50.000	50.000	50.000
Cultuureducatie	305.000	305.000	305.000	305.000
Cultuurbeleid	210.000	210.000	210.000	210.000
Taalbeleid	166.666	166.666	166.666	166.666
Friese culturele basisinfrastructuur	394.447	394.447	394.447	394.447
Uitvoeringsregeling Taal en Cultuur	418.447	564.833	564.833	618.557
Totaal	4.595.022	4.771.408	4.855.408	4.909.132

Bijlagen

Bijlage 1: Waar ligt deze integrale nota aan ten grondslag?

Inleiding

In deze nota geven we het beleid op het terrein van cultuur, taal en onderwijs integraal weer volgens de beleidslijnen Mienskip, Meertaligheid en Meedoen. Het is voor het eerst dat we ons beleid zo presenteren en niet in afzonderlijke nota's en termijnen. Toch is het in het licht van deze integrale nota goed te weten wat er achter ons ligt. En wat de basis is voor deze nieuwe, integrale nota.

In deze bijlage treft u daarom beknopt de stand van zaken aan van de meest relevante deelterreinen die de basis vormen van de nieuwe nota. Daarbij is het plattelandsbeleid bijvoorbeeld buiten beschouwing gelaten, terwijl er daar ook het nodige aan cultuur wordt gedaan. Denk aan het verbeteren van de kleinschalige, culturele infrastructuur en het benutten van het landschap als podium. Dit soort zaken vindt u terug in het Meerjarenprogramma Landelijk gebied (PMJP). Cultuurbeleid vinden we bijvoorbeeld ook terug in de Digitale Agenda Fryslân, de Nota Erfgoed (onroerend erfgoed; monumenten, archeologie en cultuurlandschap) en de notitie *Grutsk op de Romte* (landschap en cultuurhistorie).

We beperken ons hier echter tot een kort overzicht van de beleidsnota's die direct verbonden zijn met deze notitie en de begroting van het programma Cultuur, taal en onderwijs.

Onderwijs

Boppeslach

De provincie Fryslân heeft formeel geen taak in het bewaken van de kwaliteit van het primair onderwijs. Gezien de aangetoonde ernst van de onderwijsachterstanden in het Friese basisonderwijs en het belang van goed onderwijs stemden Provinciale Staten november 2006 in met een (tijdelijke) investering in de kwaliteit van het Friese basisonderwijs. De nota Boppeslach geeft weer hoe de kwaliteit van het Friese basisonderwijs verbeterd kan worden. Zowel wat de onderwijskundige kwaliteit als het integraal taalbeleid betreft. Of het werkt moet blijken uit de verbetering van de leerprestaties. Belangrijk is dat er een professionele en prestatiegerichte cultuur ontstaat.

Het realiseren van een cultuuromslag in het onderwijs kost zes tot acht jaar. Om die reden stemden Provinciale Staten november 2010 in met een verlenging van Boppeslach tot en met het schooljaar 2014-2015. In de laatste fase worden er geen nieuwe activiteiten meer ontwikkeld, maar staat centraal hoe de resultaten en meer prestatiegerichte cultuur geborgd kunnen worden.

Momenteel doen 219 van de 450 basisscholen in Fryslân mee aan het project Boppeslach. Deze scholen krijgen ondersteuning van de provincie, op basis van een goed projectplan. Uit een evaluatienota van 2009, op basis waarvan het project is verlengd, blijkt dat een groot aantal scholen de onderwijskwaliteit heeft weten te verbeteren.¹² Bovendien blijkt uit de rapportages van de onderwijsinspectie dat het aantal zwakke en zeer zwakke scholen

¹² In 2008 zijn 17 zeer zwakke scholen in het Boppeslach-traject opgenomen. Ten tijde van de evaluatie van 2009 hebben al deze scholen van de onderwijsinspectie een positieve beoordeling gekregen. Op provinciale schaal is het aantal zeer zwakke scholen ook afgenomen. In 2007 waren er 30 (= 6.2%) zeer zwakke scholen in Fryslân, in 2010 waren er nog zeven scholen met dat predicaat (1.4%). Voor de afname van het aantal zwakke scholen in deze periode geldt: van 70 (= 14.4%) naar 36 (7.5%).

behoorlijk afgenomen is.¹³ In de huidige, tweede fase, van Boppeslach wordt er tevens meer aandacht besteed aan andere kwaliteitsaspecten die verbeterd dienen te worden. Denk aan de aansturing van de kwaliteit van het basisonderwijs door schoolbesturen en het meer focussen op meertaligheid. Dat betekent meer aandacht voor deskundigheidbevordering van leerkrachten en de leerprestaties van alle leerlingen in rekenen en taal. Boppeslach wordt van meet af aan geëvalueerd door de Fryske Akademy. Het eindrapport wordt eind 2015 verwacht.

Onderwijskwaliteit

In het Coalitieakkoord 'Nije enerzjy foar Fryslân 2011-2015' staat dat de provincie Samenwerkingsagenda's zal aangaan (dan continueren) met de gemeenten Leeuwarden, Súdwest Fryslân, Smallingerland en Heerenveen. Deze Samenwerkingsagenda's moeten bijdragen aan de realisatie van het Streekplan en de provinciale ambities voor de toekomstige ontwikkeling van de provincie. Ze concentreren zich op de grootste stedelijke kernen van Fryslân. Doel is om in gezamenlijke investeringen de (economische) kracht van die kernen in zichzelf, maar nadrukkelijk ook hun bredere functie voor de directe regionale omgeving, provincie of het Noorden te versterken.

De Samenwerkingsagenda's vormen daarmee de contramal voor de af te sluiten streekagenda's, waarin de provincie met diverse gemeenten en andere partijen in een bepaalde streek de economische kracht en leefbaarheid van die streek versterkt. Het gaat in de Samenwerkingsagenda's vooral om ruimtelijk-economische ontwikkelingen en concrete strategische projecten met een bovenlokaal karakter en/of effect en waar provincie en gemeente gezamenlijk belang hebben bij (zo effectief mogelijke) realisatie.

Het streven is en blijft om van kwalitatief goed onderwijs hoogwaardig onderwijs te maken. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen scholen die zich richten op onderwijskwaliteit en scholen die zich richten op integraal taalbeleid. De onderwijsdoelstelling voor meertaligheid is te vinden in het hoofdstuk meertaligheid in deze nota. Hier leggen we het accent op hoe de provincie de onderwijskwaliteit wil verbeteren.

In 2009 sloten de drie noordelijke provincies een kwaliteitsakkoord met het onderwijsveld en met het ministerie van OC&W. In Fryslân leidde dit tot het 'Kwaliteitsakkoord Basisonderwijs Fryslân'. Hiermee is een groeiproses in gang gezet dat scholen stimuleert een eigen kwaliteitsbeleid te voeren. En dan vooral de op dat moment zwakke en zeer zwakke scholen.

UCF

Met de in 2010 gestarte University Campus Fryslân (UCF) willen de initiatiefnemers (provincie Fryslân en gemeente Leeuwarden) het Friese kennisklimaat rijker en sterker maken en een duurzaam kennisklimaat realiseren. Dit in nauwe samenwerking met andere kennisinstellingen, organisaties en het bedrijfsleven.

De UCF richt zich daarbij op aanwezige, kansrijke sectoren met een internationale potentie als Water, Toerisme, Meertaligheid, Duurzame Energie en Green Life Sciences. Deze topsectoren hebben veel economische en maatschappelijk potentie.

Taal

Taal tusken minsken

¹³ In het laatste onderwijsverslag (2010-2011) van de inspectie is te lezen dat in Fryslân nog 4.6% fan de scholen zwak is en 0.8% zeer zwak. Op de site van de onderwijsinspectie is te lezen dat er begin 2012 nog 2 zeer zwakke scholen waren; beide deden niet mee aan Boppeslach. Op 1 september 2012 waren er in Fryslân geen zeer zwakke scholen meer.

De bestaande Taalnota *Frysk yn Fryslân: taal tusken minsken, Fan Rjocht nei Praktyk* (2008) beskrijft de provinciale ambities voor het invoeren van het Fries bij gemeenten, zorg- en onderwijsinstellingen, in het bedrijfsleven, in de culturele en toeristische sector én in de ICT.

De titel *Fan Rjocht nei Praktyk* is niet toevallig gekozen. De eerste nota uit 1985 droeg nog de titel 'Fan Geunst nei Rjocht'. Hieruit blijkt dat er intussen het nodige wettelijk is geregeld, waarbij gewerkt wordt aan een nog sterkere verankering van het Fries in het onderwijs (Wetsvoorstel Wet Gebruik Friese taal, wijziging onderwijswetgeving voor het Fries op basis van het advies van de Stuurgroep-Hoekstra).

We zijn er echter nog niet. Wat op papier geregeld is, gebeurt nog te weinig in de praktijk. Daarom wordt in het nieuwe taalbeleid, zoals in deze nota beschreven, opnieuw ingezet op de maatschappelijk positie van het Fries. Maar dan wel in een meertalige context en via een 'bottom up' benadering, waarin het verleiden om mee te doen – door de voordelen te benoemen – de boventoon voert.

Notitie Streektaalen De Notitie Streektaalen (2005) beschrijft het provinciaal beleid voor het Stellingwerfs en het Bildts. De Provinsje stelt daarin dat de betreffende gemeenten zelf als eerste verantwoordelijk zijn voor het streektaalbeleid. Zo bepalen ze zelf waar de accenten liggen. Dit wil niet zeggen dat de provincie geen verantwoordelijkheid draagt en bemoeienis heeft. Zo stimuleren we streektaalbeleid en subsidiëren we activiteiten van streektaalorganisaties die bijdragen aan onze beleidsdoelstellingen. Onderdelen van de Uitvoeringsregeling Projektsubsidies Cultuur, Taal en Onderwijs staan ook open voor projecten op het gebied van streektaalen. Het bestaande streektaalbeleid wordt in het kader van deze nota voortgezet en verbreed.

Notitie Fries in de geschreven media

Het beleid dat verwoord is in de Notitie Fries in de Geschreven Media (2007) richt zich op het realiseren van een zo volledig en veelzijdig mogelijk aanbod aan Friestalige geschreven media. Dit past bij de ambities die in de Bestuursafspraken Friese Taal en Cultuur zijn uitgesproken. Waar dit het cultuur, taal en onderwijsbeleid raakt, komt dit aan de orde in de nieuwe, integrale nota en dan met name bij het onderdeel meertaligheid.

Cultuur

Notitie Letteren

Het letterenbeleid vindt zijn grondslag in de Notitie Letteren (1998). Het beleid is erop gericht om het literaire klimaat in Fryslân te versterken en de verschijning van Friestalige literatuur te bevorderen. Daarbij staan centraal het literaire boek of tijdschrift, de lezer, het aanbod, jongeren als doelgroep, marktgericht werk, zicht op cijfers van publicatie, verkoop en uitlenen, internationalisering en vertalingen en literaire prijzen. De provincie voelt zich beleidsmatig verantwoordelijk voor het scheppen van een infrastructuur voor de Friese letteren. De provincie streeft Friese literatuur van hoog niveau na, dat onder de aandacht van een breed publiek gebracht wordt. Daardoor kunnen meer jongere mensen, hetzij als schrijver, hetzij als lezer, aan de Friese letteren bijdragen.

Finsters iepen

Het cultuurbeleid staat beschreven in de Cultuurvisie 2009-2012 *Cultuur in Fryslân: Finsters Iepen*. Deze nota richt zich vooral op de eigenheid en eigenzinnigheid die als rode draad door de geschiedenis van Fryslân loopt. Daarnaast is er aandacht voor de culturele waarden en ruimtelijke kwaliteit van het landschap en het culturele aanbod en klimaat in Fryslân. De eigenheid en eigenzinnigheid van 'de Fries' uit zich ook in een sterk cultureel bewustzijn, dat gevoed wordt door de taal, de relatie met het landschap en de toegankelijkheid van

culturele voorzieningen en activiteiten. Dat maakt Fryslân uniek. Het beleid is er op gericht deze kwaliteiten verder uit te bouwen en het unieke culturele klimaat niet slechts als een statistisch gegeven te beschouwen.

In het kader van *Finsters Iepen!* wilde de provincie de kunstenaar ook betrekken bij infrastructurele werken, om zodoende de culturele waarde van de Friese landschappen te vergroten. Belangrijk onderdeel van de nota is het bevorderen van het Friese, culturele klimaat waarin talent zich moet kunnen ontwikkelen. De ontwikkeling van een hoogwaardig cultureel aanbod – en een goede basisinfrastructuur – moet een bijdrage leveren aan het versterken van de sociale cohesie.

Deze lijn wordt de komende beleidsperiode doorgezet, waarbij er meer verbanden worden gelegd met aanverwante sectoren. Zo kan cultuur ook een rol spelen in de toeristische ontwikkeling en creatieve industrie. Ook zijn er verbanden te leggen met het aanwezige erfgoed en gevarieerde landschap. Cultuur mag en moet ook meer gezien worden als onderdeel van het aanwezige, economische potentiaal, een vestigingsfactor van betekenis. Het is een vliegwieltje om nieuwe initiatieven aan te zwengelen en Fryslân nog meer open te stellen voor invloeden van buitenaf.

Mede door het met *Finsters Iepen!* gevoerde beleid kregen taal en cultuur Fryslân een sterke impuls. Dat wordt versterkt door de kandidaatstelling van Leeuwarden voor de titel Culturele Hoofdstad van Europa 2018.

De ambities van *Finsters Iepen!* worden in de nieuwe beleidsperiode onverminderd voortgezet en komen in deze nota vooral tot uitdrukking in de beleidslijnen Gemeenschapszin en Meedoen.

Leeuwarden, Culturele Hoofdstad van Europa 2018

In 2018 mag een Nederlandse stad zich Culturele Hoofdstad van Europa noemen. Leeuwarden dingt mee naar deze kandidatuur. Een ambitie die de provincie graag steunt, al was het alleen al omdat hij aansluit bij het staande beleid zoals verwoord in *Finsters Iepen!*. Bovendien is een belangrijke voorwaarde voor deelname dat het programma blijvend iets oplevert voor de regio.

De kandidatuur van Leeuwarden – en Fryslân in het verlengde – biedt tal van mogelijkheden en kansen. Niet alleen om het culturele klimaat in de provincie een push te geven. Maar ook om de blik vooruit te richten, Fryslân in de picture te zetten en aantrekkelijker te maken voor zowel inwoners, studenten als bedrijven.

Of Leeuwarden en Fryslân nu wel of niet deze titel krijgt, er is inmiddels veel in gang gezet en gerealiseerd. Belangrijk is bijvoorbeeld dat een groep jonge, creatieve mensen aan de slag ging met het maken van een bidbook, waarin culturele activiteiten en economische initiatieven hand in hand gaan.

De kandidatuur biedt mogelijkheden om een groeiend zelfbewustzijn te ontwikkelen en etaleren én de vensters naar Europa voor jong en oud verder op te zetten. Vast onderdeel van het programma is internationalisering. Daarin kan een belangrijke rol weggelegd zijn voor bijvoorbeeld de kennisinstellingen en het internationaal opererend bedrijfsleven. De kandidatuur biedt ook kansen om bestaande initiatieven, culturele evenementen en investeringen te bundelen, zodat ze elkaar versterken.

Het is afwachten hoe groot de kans is dat ‘we’ Culturele Hoofdstad worden. Het recente verleden leert wel dat de underdogs aan het kortste eind trekken. De jury kijkt meer dan ooit naar wat de toekenning een stad en regio kan opleveren. Mede om die reden sleepten underdogs als Lille, Liverpool, Essen en zeer recent Arhus de kandidatuur in de wacht.

De excentrische ligging, krimpproblematiek en aanwezigheid van een geheel eigen, unieke cultuur en meertaligheid spreekt in het voordeel van Leeuwarden en Fryslân. De noodzaak hier is groter dan in concurrerende steden/regio's als Utrecht, Den Haag, Maastricht en Brabantstad.

Los van het feit of de kandidaatstelling uiteindelijk gehonoreerd wordt, levert de weg er naar toe al veel op aan duurzame initiatieven en samenwerkingsverbanden.

Ontwikkelingen bij andere overheden

Onderwijs

Onderwijsinspectie

In het kader van de Bestuursafspraken Friese Taal en Cultuur onderzocht de onderwijsinspectie de kwaliteit van het onderwijs in het vak Fries. Met als resultaat het rapport 'Tussen wens en werkelijkheid'. In dit rapport constateert de onderwijsinspectie:

"Er is nog niet op alle fronten stevig vooruitgang geboekt als het gaat om het vak Fries. Het noodzakelijke draagvlak daarvoor is niet altijd zo duidelijk op scholen of bij de ouders aanwezig. Uit de lesbezoeken blijkt dat de algemeen pedagogisch- didactische competenties van leraren vergelijkbaar zijn met andere lessen, maar er wordt nauwelijks opbrengstgericht gewerkt, waarbij leraren nu ook onvoldoende rekening houden met de talige achtergronden, mogelijkheden en capaciteiten van leerlingen."

Gezien de beperkte tijd die er voor het vak Fries op het lesrooster staat, is het de vraag of alle kerndoelen wel aan bod kunnen komen. Dit geldt zowel voor het basis- als voor het voortgezet onderwijs.

Door het ontbreken van genormeerde toetsen kan de inspectie haar toezicht onvoldoende inhoud geven. Van het aanbod voor deskundigheidsbevordering wordt slechts spaarzaam gebruik gemaakt. Verondersteld mag worden dat leraren bevoegd en bekwaam zijn voor het geven van het vak Fries. Veel leraren geven echter onbevoegd les. Tenslotte zijn de rechten en plichten over het al dan niet geven van het vak Fries wettelijk niet altijd helder.

Stuurgroep-Hoekstra

Naast de kwaliteit van het onderwijs in het vak Fries is er het vraagstuk rondom het decentraliseren van beleid voor de Friese taal van het rijk naar de provincie. Dit komt voort uit het rapport van de Commissie-Lodders¹⁴, waarin deze decentralisatie wordt bepleit.

De Stuurgroep-Hoekstra kreeg de opdracht om te kijken hoe deze decentralisatie vorm kan worden gegeven. De stuurgroep richtte zich geheel op de kerndoelen van het onderwijs en concludeerde dat decentralisatie juridisch mogelijk is. Ze geeft ook aan dat de decentralisatie zorgvuldig moet gebeuren en van voldoende waarborgen moet worden voorzien. Ze noemt twee voorwaarden voor decentralisatie. Er moet bij scholen draagvlak zijn voor het wijzigen van de kerndoelen én de balans in het onderwijsaanbod moet gewaarborgd blijven. Verder constateert de stuurgroep dat er behoefte is aan een partiële ontheffing van de verplichting om Fries te geven. Nu is er alleen volledige ontheffing mogelijk.

Naar aanleiding van het advies van de Stuurgroep-Hoekstra bereidt het kabinet wijzigingen voor op de Wet op het primair onderwijs (Wpo), de Wet op het voortgezet onderwijs (Wvo),

¹⁴ Zie 'Ruimte, regie en rekenschap', rapport van de Gemengde commissie decentralisatievoorstellen voor provincies (2008). De commissie adviseerde een stuurgroep in te stellen om te onderzoeken welke overheidstaken inzake de Friese taal naar de provincie Fryslân kunnen worden gedecentraliseerd (officieel *verticale delegatie*).

de Wet op de Expertisecentra (WEC) en de Wet op het onderwijstoezicht (Wot). De provincie krijgt daarmee in 2013 formeel het recht om de kerndoelen Fries in het basis- en voortgezet onderwijs vast te stellen. Ook kan de provincie een gedeeltelijke ontheffing gaan verlenen. Verder wordt officieel vastgelegd dat de onderwijsinspectie ook aan het college van Gedeputeerde Staten verslag uitbrengt over de kwaliteit van het vak Fries in het onderwijs. Inmiddels is het wetsvoorstel dat een en ander moet regelen door de ministerraad besproken en aan de Raad van State voorgelegd.

Een nieuwe Commissie-Hoekstra onderzoekt hoe de positie van de Friese taal in de media het best gewaarborgd wordt. Dit in relatie tot de verdragsafspraken Friese taal in de media (Europees Handvest en Kaderverdrag) en voornemens voor een de nieuwe Mediawet. In dezelfde Mediawet worden de rol, taken en positie van Omrop Fryslân in relatie tot de Friese taal ook vastgelegd. Deze commissie brengt eind 2012 advies uit aan de minister van OCW.

Methode-onafhankelijke toetsen en leerlingvolgsysteem

Zowel de onderwijsinspectie als de Stuurgroep-Hoekstra constateren dat er geen toetsmateriaal is voor het vak Fries in het primair en voortgezet onderwijs. De stuurgroep adviseert de provincie en het Rijk om samen te kijken of het mogelijk is om (eind)toetsen Fries te ontwikkelen. De minister gaat in haar kabinetsreactie niet op dit onderwerp in, maar zegde tijdens haar bezoek (mei 2011) wel toe de mogelijkheden te bekijken.

Convenant Fries in het onderwijs

Het Rijk en de provincie sloten eind 2011, vooruitlopend op de voorgestelde wetswijziging, een convenant af. Daarin staan afspraken over de betrokkenheid van het provinciebestuur bij de realisatie van de (nieuwe) kerndoelen voor het vak Fries in het onderwijs.

Ontheffingsbeleid

Na het wijzigen van de onderwijswetgeving krijgt de provincie de bevoegdheid om scholen een gedeeltelijke ontheffing te geven voor het geven van het vak Fries. Dit betekent dat scholen voor bijvoorbeeld de kerndoelen schrijven en lezen ontheffing kunnen krijgen, maar wel het kerndoel mondelinge beheersing van het Fries dienen te halen. Het verlenen van gehele ontheffing blijft mogelijk. Meer differentiatie in ontheffingen maakt dat de ontheffing beter aansluit bij de schoolsituatie en -populatie.

Zodra de wetgeving een feit is, zal de provincie een ontheffingsbeleid vaststellen met criteria voor gehele en gedeeltelijke ontheffing. Het vaststellen van deze criteria door het college Gedeputeerde Staten gebeurt na overleg met het Friese onderwijsveld en nadat de minister van OC&W met de criteria instemt.

Taal

Taalwet

In het regeerakkoord 'Vrijheid en verantwoordelijkheid' (2010) werd een taalwet aangekondigd die de gelijke rechten van de Nederlandse en de Friese taal in de provincie Fryslân waarborgt. Met deze wet wordt gegarandeerd dat iedereen in Friesland in de rechtszaal en in contact met bestuursorganen zijn of haar voorkeurstaal mag spreken. Hiermee krijgen het Nederlands en Fries een gelijke positie in de provincie Fryslân. Het instellen van een Orgaan voor de Friese taal zal onderdeel van het wetsvoorstel zijn. Dit orgaan kan via taken en bevoegdheden bijdragen aan de gelijkstelling van beide talen. Het wetsvoorstel Wet Gebruik Friese Taal is inmiddels door de ministerraad goedgekeurd en aan de Tweede Kamer toegestuurd. Het wetsvoorstel wordt waarschijnlijk najaar/eind 2012 door de Tweede Kamer behandeld. Daarna wordt het aan de Eerste Kamer voorgelegd. Vervolgens kan het in het wetsvoorstel genoemde Orgaan voor de Friese taal worden ingesteld. Dat is een combinatie van het

huidige Consultatief Orgaan Fries van de minister van BZK en het eerdere Berie foar it Frysk van GS.

Bestuursafpraak Friese Taal en Cultuur

Ons taalbeleid is een uitwerking van zaken die landelijk (BFTC) en Europees (Handvest regionale talen en talen van minderheden) vastgelegd zijn. Beide zijn integrale beleidstukken waarin ook de ambities, doelstellingen en afspraken over het Fries in verschillende domeinen zijn vastgelegd.

Feitelijk waren beide bovengenoemde beleidsdocumenten al integraal: ze beschrijven immers de ambities, doelstellingen en afspraken op het gebied van het Fries in de domeinen cultuur, media, onderwijs, economisch en sociaal leven, bestuurlijk verkeer en rechtsverkeer en grensoverschrijdende uitwisselingen.

De derde BFTC liep in 2011 af. In het najaar van 2011 zijn de lijnen voor een nieuw BFTC (2012-2016) uitgezet. Hierover is eind 2011 overleg geweest met de ministers Van Bijsterveldt (OCW) en Spies (BZK). Toen is afgesproken dat de nieuwe BFTC in het voorjaar van 2012 ondertekend zou worden. Vanwege knelpunten op het gebied van onder meer drietalig onderwijs en de universitaire hoofdvakvestiging Fries aan de RuG is het echter nog niet gelukt om tot ondertekening van uitonderhandelde teksten voor de nieuwe BFTC te komen. Teksten voor die nieuwe BFTC worden sinds het najaar van 2011 ambtelijk voorbereid. Dat gebeurt in samenwerking met de ministeries van OCW, BZK, SZW en Justitie. Op het gebied van het Fries in het bestuurlijk verkeer en het rechtsverkeer wordt al veel vastgelegd in de nieuwe Wet Gebruik Friese Taal. De nieuwe BFTC zal op dit punt dan ook wat beperkter zijn. De verwachting is dat de nieuwe BFTC in het najaar van 2012 ondertekend wordt.

Cultuur

Rolverdeling Rijk, provincie en gemeenten

De drie overheidslagen in Nederland voeren allemaal cultuurbeleid, met ieder een eigen autonomie en beleidsverantwoordelijkheid. Ze maken wel samen afspraken over een algemeen kader voor de beleidsafstemming.

Zo is het Rijk verantwoordelijk voor de landelijke culturele basisinfrastructuur, inclusief de aansturing van de cultuurfondsen. Onder haar verantwoordelijkheid valt ook het beheer en de financiering van de Rijkscollectie.

Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de accommodaties voor podiumkunsten en het beheer van gemeentelijke collecties. Cultuur is een kerntaak van provincies als dit de lokale belangen overstijgt. Provincies zijn verantwoordelijk voor bovengemeentelijke coördinatie op regionaal niveau. Ze zetten zich in voor de diversiteit en spreiding van regionale, culturele voorzieningen en zijn verantwoordelijk voor de financiering van provinciale collecties.

Rijksbeleid

De Kamerbrief 'Meer dan kwaliteit: een nieuwe visie op cultuurbeleid' van staatssecretaris Zijlstra schetst de agenda voor het cultuurbeleid van de komende jaren en de inrichting van de nationale culturele basisinfrastructuur. Dit komt neer op een omslag in cultuurbeleid. Zo wordt er € 200 miljoen bezuinigd, waarvan zo'n € 125 miljoen op de culturele basisinfrastructuur: de culturele instellingen en fondsen die rijkssubsidie ontvangen. Fryslân is er relatief gunstig vanaf gekomen. Zo blijven er subsidies voor Tryater, het Prinsessehof en Oerol.

Bestuurlijk kader Cultuureducatie met kwaliteit

Het programma Cultuureducatie met kwaliteit heeft als doel om de kwaliteit van cultuureducatie in het primair onderwijs via een landelijke, samenhangende aanpak te waarborgen. Dit bestuurlijk kader vormt de basis voor het opstellen van een regeling die wordt uitgevoerd door het Fonds voor Cultuurparticipatie. Binnen deze regeling kunnen, op voorspraak van gemeenten en provincies, lokale aanvragen worden ingediend. Het

programma is een vervolg op het eerdere programma Cultuurparticipatie. In de periode 2009-2012 stond cultuurparticipatie hoog op de rijksagenda stond. Nu is dat dus alleen cultuureducatie. Dit betekent dat de provincie met het Fonds voor Cultuurparticipatie enkel nog samenwerkt op het terrein van cultuureducatie.

Samenwerkingsagenda met Friese gemeenten

In het provinciale Coalitieakkoord (april 2011) gaf de provincie aan samenwerkingsagenda's aan te gaan, dan wel te continueren, met de gemeenten Leeuwarden, Súdwest Fryslân, Smallingerland en Heerenveen. Deze agenda's moeten bijdragen aan de realisatie van het Streekplan en de provinciale ambities voor de toekomstige ontwikkeling van de provincie. Samen met de grootste Friese kernen wordt er geïnvesteerd in de (economische) kracht van die kernen en hun regionale functie. Om zodoende de kracht van de hele provincie en indirect het Noorden te versterken.

Deze agenda's fungeren als contramal voor de streekagenda's, die de provincie met diverse gemeenten en andere partijen in een bepaalde streek afsluit om daar de economische kracht en leefbaarheid te versterken. In de Samenwerkingsagenda's gaat het vooral om ruimtelijk-economische ontwikkelingen en concrete strategische projecten met een bovenlokaal effect. En om ontwikkelingen waar provincie en gemeente een gezamenlijk belang hebben bij (een zo effectief mogelijke) realisatie.

Onderwerpen aangaande cultuur, taal en onderwijs kunnen er ook onder vallen. Denk aan het Cultureel Kwartier Drachten, de zomerprogrammering van het Theater in Sneek en het gezamenlijk festivalbeleid met de gemeente Leeuwarden.